

Nicolae Steinhardt

ÎN TRE LUMI

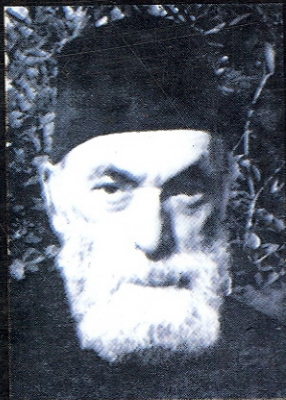

Convorbiri cu Nicolae Băciut

alternative

DACIA

alternative

Pe Nicu l-am cunoscut în 1954, la Câmpulung, unde eu locuiam clandestin, cu acte false și cu alt nume, și unde a venit să mă vadă. El venise pentru Noica, dar a aflat că sunt și eu acolo. Nu mă cunoștea și l-am fost recomandat ca o curiozitate pe care a venit s-o cunoască. Întâlnirea noastră a avut un caracter fulgerător. Adică ne-am declarat și ne-am constatat prieteni din copilărie și perfect și total exhaustiv comunicanți...

Al. Paleologu

ISBN 973-35-2057-8

9 789733 452057

www.edituradacia.ro

Colecția *Alternative*
Coperta: Mihai Benea

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BĂCIUȚ, NICOLAE

Între lumi: convorbiri cu Nicolae Steinhardt / Nicolae Băciuț.
Ed. a 3-a, rev. - Cluj-Napoca; Dacia, 2006

ISBN 973-35-2057-8

I. Steinhardt, Nicolae

II. Băciuț, Nicolae

821.135.1.09(047.53)

© Editura Dacia

Cluj-Napoca: 400620 Str. Fabricii nr. 7, Et. I, Ap. 65, 68
tel. 0264/45 21 78, Distribuție 44 74 75, Contabilitate 41 13 80
O.P. 1, C.P. 160 e-mail:office@edituradacia.ro,
www.edituradacia.ro

București: sector 1, str. Aleea Griviței, nr. 158, demisol
tel. 021/771 22 48, O.P. 12

Satu Mare: 440167, B-dul Lalelei R13 et. VI ap. 18
tel. 0261/76 91 11; fax: 0261/76 91 12 Căsuța poștală 509;
Piața 25 octombrie nr. 12 www.multiarea.ro

Baia Mare: 430061, str. Victoriei nr. 146
tel./fax: 0262/21 89 23

Târgu Mureș: 540362, str. Măgurei nr. 34
tel./fax: 0265/13 22 87

Redactor: **Mihaela Pop**

Tehnoredactor: **Marius Lazany**

Comanda: 6031

În atenția difuzorilor de carte:

Timbrul literar se virează la Uniunea Scriitorilor din România,
Cont RO 44 RNCB 510100000 1710001 BCR, Unirea

Nicolae Steinhardt
Între lumi
Convorbiri cu Nicolae Băciuț

EDITURA DACIA

CLUJ-NAPOCA • 2006

*Fiilor mei,
Raul-Mihai și
Sergiu-Paul*

În loc de prefață

N-am fost niciodată până la Rohia. N-am dus niciodată acest gând până la capăt – am amânat, deopotrivă din teamă și din sficiune, împlinirea lui, de mai multe ori.

Și cu toate acestea l-am simțit mereu aproape pe Nicolae Steinhardt. În primul rând prin scrisul său. Altfel, în puținele noastre întâlniri, am avut sentimentul că N. Steinhardt nu-și mai aparținea. El, Sihastrul de la Rohia, era, de fiecare dată când ieșea în public, înconjurat de puzderie de lume, de prieteni sau simpli curioși. Era o apariție și o prezență fascinantă. Părea mai degrabă rătăcitor printre oameni, o apariție insolită și contrariantă, coborâtoare parcă din alte timpuri. Mai ales tinerii căutau să-i fie aproape – îl priveau și-l ascultau cu religiozitate, ca pe un sfânt. Cred însă că sentimentul era reciproc. Și N. Steinhardt îi agrea pe tineri. Și îi făcea bine prezența lor. Îi privea cu bucurie și cu o anume religiozitate și el. Am

constatat acest lucru și din felul în care făcea lectura critică a cărții tinerilor confrăți.

Cum n-am avut șansa să mă apropii prea mult de N. Steinhardt – erau toate locurile ocupate, așa spune acum, cu amărăciune – am recurs la un mod mai puțin obișnuit de a-l cunoaște, dincolo de scrisul său, pe acest Sfânt: am început să-i scriu și apoi să-l „provoc”, scrisoare după scrisoare, cu câte „un lot” de întrebări.

Și astfel, încet încet, s-a născut această lume *Între lumi*.

Sigur, o carte de dialoguri prin corespondență (pentru mine, cel puțin, care realizasem zeci de interviuri cu scriitori, pe viu) a fost altceva, o experiență inedită și singulară. Ești privat, înainte de toate, de replica spontană, de întrebarea născută din replica interlocutorului.

Între lumi a rămas, din păcate, doar începutul, prefața unei cărți pe care așa fi vrut să o realizez cu N. Steinhardt, „încalzirea” pentru o adevărată carte de dialoguri. N-a fost să fie!

Pentru a-i da mai multă viață cărții, am inclus și scrisorile lui N. Steinhardt și, în final, și câteva din scrisorile pe care i le-am adresat eu. Este, cred eu, sper, totuși, o carte recuperată, pe care N. Steinhardt nu ar fi scris-o dacă n-ar fi existat „provocarea”. Ea completează, cât de puțin, imaginea celui care a fost pentru generația mea (optzecistă) un model, un model

care, mai mult decât oricare altă generație, aveam nevoie. Mai e, această carte, încercarea de a prezenta un alt N. Steinhardt, pe cel care, din „singurătatea deplină” a Rohiei, dintre viață și cărți, nu refuza să comunice cu lumea. Pe toată perioada schimbului nostru epistolar am avut senzația că N. Steinhardt, care nu era în stare să facă rău nici unui fir de iarbă, încerca să mă protejeze. Trecut prin atâtea, n-ar fi vrut să se răsfrângă și asupra mea tratamentul pe care i l-au aplicat cerberii regimului comunist. Aveam continua bănuială că scrisorile ne sunt citite, că întârzierile inexplicabile și trucurile, cu „destinatar necunoscut” erau „opera cititorului interpus”.

Această carte mai este, deopotrivă, gestul unui tânăr scriitor care l-a iubit și prețuit pe N. Steinhardt, pe cel care a trăit voluptatea vieții prin voluptatea lecturii, voluptatea trăirii prin voluptatea credinței.

Și pentru că n-am fost singur în atitudinea mea față de N. Steinhardt, în finalul acestei cărți am inclus și un dialog cu trei apropiați ai „Sihastrului”: Al. Paleologu (un prieten de o viață), Mircea Oliv și Ioan Pinteș, cel care i-a înseninat bătrânețile prin prezența sa.

Autorul

„Opera în sine stă dincolo de biografia cea mai amănunțită, mai exactă ori mai picantă”

(4. II. 1986, Târgu-Lăpuș – data poștei)

— *Stimate N. Steinhardt, vă rog să considerați atitudinea mea ca pe o reacție firească a unui cititor care dorește să se informeze și care, căutând febril în dicționare contemporane (puține, nevoie mare!) și în alte surse și negăsind decât foarte puține date, se adresează direct celui de care e interesat. Cred că e un privilegiu să poți face acest lucru. Nu credeți că dincolo de lectura cărților, cititorul se întreabă, adesea, cine e cel în tovărășia căruia a consimțit să descopere câteva din semnele lumii? Care e biografia lui, cum a marcat aceasta conturarea cărților sale, ce valuri ale existenței s-au pus în calea operei sale, câtă biografie a intrat în cărțile sale? Câtă viață atâta literatură! – parcă spunea cineva. Sigur, există și biografie palpitanță în relație cu*

o operă ternă. Discuția nu e de ieri, de azi, și poate continua la nesfârșit.

Iată o pledoarie, sper nepatetică, și o întrebare care nu poate evita pateticul: există date din biografia dv. care v-au marcat devenirea, scrisul?

— *Stimate Nicolae Băciuț, în dicționare ați găsit nu „puține date”, cum binevoiați a spune, ci nimic. E firesc și e drept. Dar puteți găsi prea multe date într-un text al lui Virgil Bulat din „Steaua” și altul al lui Ov. S. Crohmălniceanu din „România literară” publicate atunci când am împlinit șaptezeci de ani (1982) ori și într-un dialog cu Maria Mailat în „Vatra” sau cu Ioan Pinteia din „Tribuna”. Și în „Critică la persoana întâi” am cedat ispitei care îi pândește pe cei care au publicat puțin: aceea, deplorabilă, de a se referi stăruitor la elemente biografice și la ei înșiși.*

Mărturisesc: nu mă pândește deloc dorința multor amatori de literatură de a ști „cine e cel pe care-l citeșc”. M-am bucurat aflând – e mult de-atunci – că Georges Duhamel nu-și tănuia lipsa acestei curiozități. E poate o dovadă de egoism, de mărginitate, dar atenția mi se concentrează asupra operei și persoana scriitorului o disting mai mult în penumbră, estompată oarecum în aura textului, în „haloul” ei luminos.

Cât privește partea a doua a întrebării – i-am răspuns încă înainte de a fi fost formulată de dvs., în „Opinia studentească” nr. 1/1986, în cadrul unei

anchete despre cărți – destin. Am arătat acolo cât de hotărâtoare a fost pentru mine întâlnirea cu Predoslovia la *Întuneric și lumină* de Al. Brătescu-Voinești. „Opinia studentească” nu-i o revistă foarte răspândită; îmi îngădui totuși să nu repet cele deja scrise și să supun unui mic efort de căutare pe curioșii de amănunte biografice.

Pașind de la literar la existențial, nu ascund că am fost adânc marcat de anii 1959-1964.

— *În ce măsură anumite elemente ale biografiei contribuie (pot contribui) la definirea personalității unui scriitor? (Am în vedere și atitudinea dv. față de publicarea scrisorilor lui Mateiu Caragiale către Boicescu.)*

— A! Iată-ne în punctul nevralgic: metoda biografică. Rămân la părerea pe care adesea am exprimat-o în scris și oral. În tinerețile mele l-am citit cu desfătă plăcere pe Saint-Beuve. Dar cred că adevărul e de partea lui Proust, a lui Duhamel, a teoriei Werkimananekritik. Metoda biografică ne poate ajuta să înțelegem pe autor, nu opera. Ne poate lămuri asupra felului cum a fost scrisă și dezvălui unele amănunte interesante (nu zic ba), însă opera ca fapt, ca unicitate, ca miracol nu ne-o lămurește deloc! Tot astfel ca și pământul, cu lumea: geologia, paleontologia, biologia, antropologia ne pot fi de ajutor ca să aflăm cum a evoluat și se prezintă cosmosul. Dar ce este pământul

ori ce este cosmosul ori de ce există pământul sau de ce există cosmosul, (și, în general, vorba lui Einstein, de ce există ceva), științele menționate și altele înrudite lor nu ne pot spune. Opera în sine, ca atare, stă dincolo de biografia cea mai amănunțită, mai exactă ori mai picantă, ea „scapă” biografiei, stă probabil chiar dincolo de puterea de înțelegere a celui care a compus-o, mai bine zis.

— *Spuneți despre Mihai Șora: „acest mare singuratic al culturii române”. Ce înseamnă a fi „mare singuratic” într-o cultură?*

— Termenul „mare singuratic” l-a folosit și Marin Preda. Ca să-l explic, trebuie să vă rog a-l primi ad litteram. Se cer două condiții: să fie omul mare (atenție! Mare, nu celebru) și să fie cu adevărat singur. (Îmi aduc aminte de o poveste a lui Somerset Maugham: Mexicanul pleșuv și la explicația acestuia, a romancierului, îl numesc astfel pentru că era mexican și pentru că era chel). Nu oricine poate pretinde a fi un singuratic. Un exemplu autentic imediat: Panait Istrati. Marele singuratic e gata să accepte izolarea, răceala celor din jur, refugiul total în interior. Nu-i pasă de „ce se spune”, nu bate pasul în ritm cu moda, o ține pe drumul său. Se consideră închis într-o celulă, într-un clopot de vid, într-o găoace. Gândește, meditează, scrie pentru el însuși. E de sine stătător, nu simte nevoia să fie aprobat. E un soi de egotism de

ordin superior, de anahoret care-și iubește semenii, dar nu e dispus să le jertfească bunul lor cel mai de preț: independența lui, căci bunul acesta suprem nu e numai al singuraticului, ci mai ales al celorlalți, al celor dimprejur. Ei, până la urmă, vor vedea că au avut nevoie să fie și unul ori mai mulți care nu au cedat, căroro nu le-a fost milă de ei înșiși, care au ascultat numai de glasul lăuntric, de daimonul lor socratic. Iată, un mare singuratic a fost și Socrate, cu toate că era atât de vorbăreț și de înconjurat. A murit pe când ucenicii stăteau roată împrejur, dar însingurat, de dragul exclusiv al glasului lăuntric, îndârjindu-se în a nu da ascultare sfaturilor lor: și n-a evadat, a făcut cum a știut el mai bine, cum l-a călăuzit voința lui.

— *Ce prețuieți mai mult la cei care vă înconjoară, tineri sau mai puțin tineri? Sunt, printre cei care vă sunt apropiați, tineri pe care i-ați recomanda pentru ceea ce un contemporan ilustru, Constantin Noica, numea „performanță culturală”?*

— Nu dau nume, nu am cădere s-o fac, deși ar fi multe.

„Performanțele culturale”? Da, desigur, da, mă rog. Mai degrabă aș pune accentul pe isprăvi de caracter, de ținută (cum îmi place a zice), de etică artistică și umană. Pricini de întristare și dezamăgire sunt multe. Dar am încredere și nu încetez a trage nădejde. Sentimentele pe care tinerii ar trebui să le cultive cu

precădere? Al libertății și al respectului de sine. Apoi să nu uităm, talentul nu-i o marfă bună de pus în circulație și destinată vânzării; talentul nu-i un bun interschimbabil; drept vorbind, nu-i proprietatea celui talentat; e un depozit; nu e o marfă, e o taină, un sacrament cum spun catolicii. Trebuie dat la rodire cu grijă multă și cuviință. Sau ca să vorbim în termeni mai puțin făloși: talentul e în situația militarului în uniformă: se cade să se supravegheze când iese în oraș.

— *Ce credeți că înseamnă un destin împlinit pentru un scriitor? Întrebarea are o mare încărcătură de naivitate. Dar dacă luăm destinul altfel? Ce înseamnă un scriitor ratat? Ce poate rata pe un scriitor?*

— Grea întrebare! Cred că un scriitor se poate rata iremediabil, se poate compromite cu ușurința cea mai fantastică. E puternic, ca orice artist. Dar nu e mai puțin fragil decât, bunăoară, civilizația însăși. E în permanentă primejdie de a se depersonaliza, de a reintra în rândurile mânuitorilor de condei. Depersonalizarea, acesta-i pericolul de moarte. Nu cantitatea, nu succesul, nici chiar desăvârșirea stilistică ori nativă, important e să fi spus ce avea de spus, tot ce avea de spus, a se fi luptat cu el însuși, cu „întâmplările”; important e a nu sfârși copleșit de regrete, melancolie și căință. Exemplu: Aurel Baranga și scrisoarea lui citită la Cluj. Câtă jale e în mărturisirea aceea finală: să nu ajungă nimeni în situația de a trebui să o facă. Să-i

fie de folos oricărui scriitor exemplul lui Baranga, să-l aibă în vedere neconținut, să se ferească a-l imita. Câtă vreme mai bate inima nu e prea târziu pentru a ne căi; dar și căințele acestea în ceasul al unsprezecelea, cînzeci și nouă de minute și treizeci de secunde, pe care nici nu le mai putem rosti și care, cine știe, sunt ascultate cu politețe sâstisită, ce sfâșietoare sunt.

— *Ce conotații are sinceritatea pentru un critic în demersul său de ierarhizare și valorizare?*

— Sinceritatea e bună și recomandabilă în toate domeniile, și autorului, și criticului. Numai în domeniul moral nu: acolo se cere nu sinceritate, ci înfrînare și progres. Acolo exemplul de evitat e al lui Gide: sinceritatea nu-i un criteriu valabil în morală. Sunt sincer, deci pot face orice (teza lui Gide) e un sofism. În artă fățarnicia e o nenorocire și o cale sigură spre eșec și ridicol. E de altfel, o iluzie, „nu ține”: nu există operație mai radiografică, mai dezvăluitoare de adevăr decât arta. Fariseismul în artă e o himeră, poate dura doar câteva clipe, pe urmă arta – adevărat județ de Apoi – dă totul pe față, fără milă și cruțare.

Una din obligațiile principale ce incumbă criticul este de a depista imediat sinceritatea ori artificialitatea operei analizate.

Când stăpânește sinceritatea:

autorul: beat de osteneală și fericire

criticul: fericit de înțelegere și admirație.

— *Ce înseamnă pentru un critic a face concesii? Pentru un scriitor, în general?*

— Înseamnă a se mutila, a se sinucide, a „se pierde”. Asta-i adevărata ratare pomenită de o întrebare precedentă.

Cât privește cronica laudativă, cititorul prea ușor și iute își dă seama dacă izvorăște din admirație ori complezență. Cât privește romanul, tot atât de ușor și de iute se înțelege dacă a fost scris în deplină libertate ori coacta voluntas. Nici concesii nu pot fi ascunse, sunt verișoare bune cu cerneala indelebilă.

— *Un critic poate face „gafe”? Ce semnificație are pentru el gafa?*

— Gafe poate face oricine. Ele nu se confundă cu erorile materiale, scăpările din vedere, cu inadvertențele. Gafa la critici este echivalentul erorii de diagnostic la medici. Pilda clasică e a lui Gide cu privire la Marcel Proust: l-a respins calificându-l „autor monden”. A gafat și Saint-Beuve rîzînd de cei care îi recunoșteau geniul lui Stendhal (grozav se distra!) ori scriind atât de acru despre Balzac, ori de compătimitor și distant despre Baudelaire. (Ceea ce m-a determinat să-l consider pe Sainte-Beuve istoric excelent însă critic mediocru). Sunt și gafe de vocabular, folosirea unor termeni improprii. Traducînd *Where the Waste Land Ends* – titlul poemului lui Eliot prin *Unde sfârșește pustia*. Că am atribuit altă dată, lui Jules Verne cartea

Zece mii de ani pe un bloc de gheață scrisă de Louis Henri Boissonade nu-i însă o gafă, e o simplă eroare grosolană. Gafă însă am săvârșit afirmând despre un mare scriitor contemporan că a refuzat să semneze declarația prin care se angaja să devină agent informator. Adevărul este că a semnat; că lucrurile au ieșit bine, că angajamentul a rămas literă moartă, că scriitorul și-a ispășit din belșug momentul de slăbiciune, că numai datorită admirabilei, neverosimilei sale absolute sincerități știm că s-a produs semnarea, acestea toate nu scuză gafa mea.

— *Ce ne puteți spune despre judecăți de genul: o carte exemplară, un scriitor important ș.a.m.d., întâlnite frecvent în finalurile de recenzii, cronici literare... Ce înseamnă gândire șablon în critică? Judecată șablon?*

— Șablonul înseamnă înghețare, mumificare, mormânt, lavă impietrită, glaciațiune, gaură neagră. Îmi amintește de un vers al lui Valeriu Bârgău: Caradașca hipnotizantă din borcanul cu formol al profesoarei de naturale.

Cuvinte serbede ca „important”, „exemplar” dovedesc sărăcie și lene ori grabă și indiferență. Nu-s, cu toate acestea, întotdeauna improprii. Nu cred că există cuvinte ciumate. Există doar probleme de amplasare, de racordare, de oportunitate. Scriitor este acela care găsește cuvântul nimerit, singurul eficient, atât în

privința verbelor, cât și a substantivelor și adjectivelor. Cei mai depărtați de șabloane, cei mai îndemânatici în aflarea cuvântului necesar și suficient mi se par a fi – în tonalități diferite – dintre contemporanii noștri cunoscuți mie: Cioran și Eugen Ionescu.

— *Ce ne puteți spune despre reacțiile scriitorilor pe care i-ați comentat? Ați primit „anonime”, telefoane etc? Ați simțit răzbunări urmare a judecățile dv. de valoare? Direct sau indirect...*

— Nu, niciodată. Socotesc că lipsa de anonime, telefoane, răzbunări se datorește mai ales lipsei mele de importanță. Nu se alege fieștecine cu telefoane, amenințări și alte dovezi de considerație. Am izbutit – și regret – să-l supăr pe Florin Manolescu. Supărarea a provenit dintr-o grăbită lectură a unui mic text al meu referitor la I. L. Caragiale, publicat în „România Literară”. Măcar să fi fost interpretarea textului meu cea presupusă de Florin Manolescu, tot prea tare cred că s-a aprins. Observ o susceptibilitate exagerată a scriitorilor față de critici. Se cuvine să fim mai destinși.

— *Cum vedeți suspiciunea în viața literară? În viața de toate zilele?*

— În viața de toate zilele ori în viața literară e oribilă și constituie un fenomen grav, otrăvește existența oamenilor. Susceptibilitatea e tot o formă de suspiciune, criticul neencomiastic e numai decât bănuie de vrăjmășie. Suntem bolnavi de bănuială. Toți, nu

numai cei din lumea literelor. Alături de ură, invidie și denunț, suspiciunea e unul din cei patru cavaleri ai apocalipsului condiției omenești.

Octombrie 1986 „Vatra” nr. 2/1987

(Text scos de cenzură!)

— *Ați fost vreodată batjocorit? Ca om, ca scriitor?*

— Oho! Din abundență, cu nemiluita, clătinat și îndesat. Aceasta însă ca om și-n împrejurări excepționale asupra căror cred că nu este cazul să stărui.

Niciodată de scriitori, care mi-au dovedit ei, numai bunăvoință și îngăduitoare mărinimie. M-au luat în serios și, mai mult, m-au tratat ca pe unul de-al lor, ba s-au mai și găsit câțiva care să scrie despre mine! Așa fiind nu le pot purta alte simțăminte decât uimirea și gratitudinea.

— *Ce întrebări vă puneți mai frecvent? Ce întrebări vă obsedează?*

— Ce întrebări mă obsedează în prezent? Mai bine să răspund cu substantivul pus la singular. Ce întrebare mă obsedează în prezent? Aceasta: care-i soarta sinei, a sufletului după ce se desparte de trup? Ce-are să-i fie eului meu după ce voi muri? (Nu uitați adineaori vă spuneam că am împlinit șaptezeci de ani în 1982.)

Cinci scrisori

Rohia, 8 - 8 - 86

Stimate domnule Băciuț,

Vă mulțumesc pentru volumul trimis și pentru vorbele atât de bune ce mi-ați adresat.

Am citit „Muzeul de iarnă” cu plăcere.

Aș fi vrut să-i consacru câteva rânduri. Constat însă, de o oarecare vreme încoace, că nu mai sunt publicat nici de „Vatra”, nici de alte reviste.

Îmi pare rău, însă mă resemnez, sunt obișnuit cu opreliștile.

Voi încerca, totuși, poate, la singura publicație care, deocamdată cel puțin, nu mi-a închis ușa.

Oricum sincere felicitări și mulțumiri.

Cu alese simțăminte,

N. Steinhardt

Rohia, 26 – 8 – 86

Stimate domnule Băciuț,

Am scris despre „Muzeu”: un material intitulat „Două texte poetice” (N. Băciuț și A. R. Buzinschi). L-am trimis revistei „Steaua”.

Desigur că mi-ar face multă plăcere un dialog. Cred că ar fi mai bine cu întrebări scrise; ori veniți aici, însă eu voi lipsi între 1 sept. și – probabil – 15 oct.

Veți fi foarte bine venit aici, după 15 oct., înștiințându-mă în prealabil, ca să fiți sigur că m'am înapoiat.

Cu cele mai bune salutări și sentimente,

N. Steinhardt

Rohia, 30 – 9 – 86

Stimate domnule Băciuț,

Vă confirm primirea întrebărilor, provocatoare!

Vă mulțumesc.

Sunt acum foarte prins, dar sper să vă pot răspunde nu prea târziu.

Despre „Muzeul de iarnă” am scris o recenzie și am trimis-o la „Steaua” din Cluj. Dea Domnul să apară!

Cu cele mai alese simțăminte,

al dvs. N. Steinhardt

Stimate domnule Băciuț,

Revista „Steaua” mi-a comunicat că textul meu despre „Muzeul de iarnă” nu va putea fi publicat deoarece a mai apărut în nr. 9 o cronică a lui Gh. Grigurcu.

Am trecut textul la „Tribuna”, în nădejdea că va putea să apară acolo.

Ați primit răspunsul meu la întrebările ce ați binevoit a mi le pune? Vi se par publicabile?

Cele mai alese simțăminte,

N. Steinhardt

Stimate și iubite domnule Băciuț,

1) Am ghinion cu mica recenzie la „Muzeul de iarnă”. Am trimis-o acum și la „Familia”.

Dea Domnul...

2) Sunt oricând gata (și bucuros) să dialoghez cu Dvs., fie că dialogul va apărea ori ba.

3) Vă rog să fiți atent la textul trimis Consiliului. Pot fi ștersături, dar nu admit pentru nimic în lume adaosuri ori schimbări de sens. Contez pe vigilența și buna Dv. credință. N'aș vrea să-mi fie modificate

gândurile. Mai bine: să nu apară! Firește că nu mă opun la scoaterea unor pasaje ori la f. mici modificări de termeni.

Cu multă și aleasă afecțiune,
N. Steinhardt

Două texte poetice

(În „Tribuna” 50/1986, p. 3)

(...)

În „Muzeul de iarnă” al lui Nicolae Băciuț (Dacia, 1986) viața și moartea își succed ciclic, începem totul de la moarte și în fiecă moarte e un alt început. Într-un anume sens, tema nu e străină de a miratei Anta. Doar că aici concepția unei veșnice reînnoiri duce firește la mai afirmata resemnare și la un calm aproape inatacabil.

Am găsit cu bucurie și nu fără emoție la Nicolae Băciuț una din marile obsesii ale Poeziei din vremea tinereților mele: ideea poemului ca operă impecabilă, ca ideal absolut, unic, suprem, atotîmbărbător și atotbiruitor al oricărui cutează să scrie versuri. Numai în anii '20 s-au mai închinat vocabule așa convinse și fierbinți Poemului. Pune-ți masca și vino... sună asemenea unui îndemn din vremea suprarealismului începător. Așa fiind, firesc e ca rolul de frunte la Nicolae Băciuț să-l joace cuvintele, cărora mereu li se

destăinuie, pe care le solicită, cărora le poartă sfruntat respect, care-l răpesc în euforie și-l supun caznei. Oglinda îi este și ea obiect fermecat; imagine recurentă. Așigderea zăpada, ninsoarea.

Mai deosebesc a fi importante în puterea perceptivă a poetului strada și ceasul. „Azi strada mea doar singur o pot duce -/ o port pe umeri ca pe-o cruce”. Versurilor acestora două concentrate dar și radiante le alătur pe acestea, despre celălalt chip ales dintre felurimile realului înconjurător: „Purtăm pe mână-un ceas de iască/ și ceasu-ncepe să vorbească./ De-atâta timp limbile-l dor/ și ceasul spune: «Nevermore»”.

Un punct comun ambelor texte e făgăduința revenirii. La Nicolae Băciuț tonul e mai rece, mai sugubăț, mai grav și bărbătesc. O să mă-ntorc poate-odată/ să vă spun cum a fost, să vă mint.

La cei doi poeți la care ne-am referit, Cuvântul e primordial. Prin cuvinte ne apropie poezia cel mai intens de realitate, de cele două fețe ale ei, de bucurie și îngrijorare. Pe bune poate grăi autorul „Muzeului de iarnă”: „Iubita mea (a se citi: arta poetică) nu are gură/ea are trupul cuvintelor”. Iar frumusețea nu-i mai puțin definitivă (adică finală) decât starea care pune capăt neastâmpăratei, versatilei, trebăluitoarei vieți.

Anta Raluca Buzinschi și Nicolae Băciuț se învrednicesc a fi poeți (ca în preajma și în raza de acțiune a morții, el contemplând-o pe cât se poate mai

senin) pentru că au înțeles aceasta și pe această (nu lipsită de solemnitate) cale au mers în dorința de a împărtăși cât mai mult din panica lor oscilantă între extremitățile unui irefragabil binar.

Nicolae Steinhardt

O scrisoare

Rohia, 30 XII 86

Iubite domnule Băciuț,

Desigur că textul alăturat nu poate vedea lumina tiparului.

Vă rog să-l păstrați: nu se știe... De asemenea, vă rog să păstrați și paginile nepublicate din precedentul dialog.

Vă trimit textul de față nedactilografiat: îmi cer iertare, mașina noastră de scris e la Baia Mare spre a fi reparată (și cred că treaba va dura oarecare vreme).

Cu cele mai bune urări și La mulți ani!
N. Steinhardt

*„Vezi să nu mă faci de râs, să nu fi
jidan fricos, să nu te caci în
pantaloni”*

(19 ianuarie 1987, Târgu-Mureș – data poștei)

— Care este cea mai îndepărtată imagine din copilărie care stăruie în memoria dv.?

— O dimineață de vară, caldă, în grădina Cișmigiu, eu să tot fi avut cinci ori, poate, șase ani, cu o verișoară de a mea, pe nume Sofia, eu (mi-a rămas o fotografie á la minute) în pantalonași albaștri scurți, ea blondă, trupeșă, în rochie albă, citindu-mi (nu fără patos și talent căci urmase câtva timp cursurile conservatorului de artă dramatică) din I. Al. Brătescu-Voinești: *Metamorfoză, Puiul, Sâmbătă, Niculăiță Minciună*.

Adesea mă rog lui Dumnezeu să-i roureze sufletul, prietenos și binevoitor, așa cum, atunci, mi l-a rourat ea mie.

— *Ați avut o copilărie „normală”, ați fost un copil dificil?*

— Am avut o copilărie fericită.

— *Care era felul dv. de a vă iubi părinții? Ce prețuiați la ei, înainte de toate?*

— La tatăl meu: curajul. La maică-mea: bunătatea. Tata a fost un om curajos, de la el dețin convingerea că suprema calitate a omului e curajul, că fără curaj toate celelalte se diluează, pier, nu fac doi bani. Purtarea lui și cuvintele pe care mi le-a spus în momentul plecării mele la securitate spre a fi arestat (avea optzeci și doi de ani) m-au însoțit (tonic) pe toată durata detenției și le consider nu mai puțin vrednice de respect ori mai puțin frumoase decât faimosul „merde” al lui Cambourne la Waterloo. Tata: „Vezi să nu mă faci de răs, să nu fi jidan fricos, să nu te caci în pantaloni”. Pentru el orice om lipsit de curaj – fie acela român, evreu sau de orice altă naționalitate – se bucura de calificativul „jidan fricos”. La puțini am vazut atâta dispreț pentru lașitate.

Iar maică-mea era poreclită Bunătate. Mi-amintesc dând bucățele de zahăr („zahăr cubic”) cailor inhămați la trăsurile care, pe vremuri, își așteptau mușteriii de-a lungul trotuarelor.

— *Ați moștenit trăsăturile vreunuia dintre ei, l-ați avut pe vreunul ca model?*

— Model i-am avut pe amândoi. Dar, vai, n-am nici curajul tatei, nici bunătatea mamei. Cum de pot fi atât de altul decât ei? Ce minunat lucru ar fi fost să pot împreună calitățile amândurora! N-a fost să fie.

Apoi maică-mea a fost o femeie frumoasă. Tata n-a fost un bărbat frumos. Ca și anecdota cu G. B. Shaw și frumoasa actriță, în mine nu s-au împlinit calitățile celor două părți.

— *Care au fost prietenii copilăriei dv.? Ce destin au avut?*

— Prietenul tinereții mele, nu al copilăriei, a fost colegul meu Manole Neuman, un ovrei conservator, român „de dreapta”, deștept foc, băiat cult, intrasingent și necruțător, care m-a vindecat de consumarea opiului.

Opiul fiind, firește, acel din definiția lui Raymond Aron: „le socialisme est l’opium des intellectuels”. Fecior de mici burghezi din Oltenița, se considera român absolut (și era: prin grai, înfățișare, caracter, impetuoșitate, înțelepciune). Lui îi datorez a fi cunoscut socialismul izvoarelor autentice și al realității. Mi le-a dezvăluit fără menajamente.

Am avut, în copilărie și tinerețe, o mulțime de prieteni și de prietene. Cu unul, mai ales, am împărtășit pasiunea pentru romanele polițiste. Erau, atunci, cu totul altceva decât ce au ajuns a fi: un amestec de trivialitate, pornografie și scrise cu farmec.

Nu degeaba, din *Parfumul doamnei în negru*, al lui Gaston Leroux, și-au ales suprarealiștii unul din sloganurile lor. Romanele acestea polițiste de altădată le-am adorat. Iar eroii lor, Arséne Lupin, al lui Maurice Leblanc (gentlemanul spărgător) și detectivii lui Conan Doyle, G. K. Chesterton, Dorothy Sayers, Van Dine, André Steeman, Agatha Christie mai sunt încă vii în memoria mea altminteri șubrezită și-mi par că dau și ei o anume grație unei epoci dispărute.

— *Cum v-ați întâlnit cu școala? V-au fascinat scrisul și cititul?*

— Aici trebuie s-o evoc neapărat pe profesoara mea dintâi, o personalitate originală și puternică, doamna de Bransky, cu tată polonez născut din mamă franceză, cu bunici suedezi și elvețieni, văduvă de polonez născut din mamă ungară cu tată rus, un bețiv fără seamăn care o snopea în bătai și-i bea spiritul denaturat folosit pentru încălzirea fiarelor de ondulat. Fratele mamei ei, Auguste Mollimier, fusese un erudit francez bine crescut. Cum de se pripășise ea la noi nu știu.

Ea m-a format – ca și, apoi, Manole. Era și dânsa, cum spun francezii, „un numéro”: monarhistă, antidemocrată, adeptă a lui Wagner și a religiei germanice a lui Ludendorff. Nu-i suferea pe francezi. Vorbea vreo opt limbi, citise toate cărțile, avea un caracter de fier și o inteligență sclipitoare. Cartea ei de căpătâi era *Cântecul Nibelungilor*. Cred că îl știa pe

dinafară și că, în taină, se închina zeilor Walhallei. Mi-a dat între 8 și 12 ani, să citesc capodoperele literaturii universale, toate, fără cruțare, pe nerăsuflăte: Tasso, Camoëns, Goethe, Shakespeare, Balzac, Tolstoi, Ariosto, H. St. Chamberlain, Homer, Vergiliu, Dante, Sofocle, Rousseau, Racine, Saint-Simon, Chaucer... admirabilă, nemaipomenită femeie, al cărei elev am avut nemeritata cinste să fiu. Îmi acordase prietenia și încrederea ei. A dispărut brusc din viața mea (ca Mary Poppins) – nu o uit nici o clipă.

(În închisoare, la Gherla, mi-a fost dat să cunosc un sas, fost ofițer cezaro-crăiesc, și el discipol al lui Ludendorff. Lui i-am destăinuit ce a însemnat doamna de Bransky pentru mine. Anticreștină, nietzscheană, wagneriană, mauroisistă, nu m-ar mira să fi eșuat în rândurile partidului național-socialist, deși nu cred, nu, era prea aristocrată și prea mândră. Iar dacă, totuși, da, o văd participând la conspirația lui Stauffenberg.)

Cât privește școala – propriu zis – am avut parte tot de noroc: la liceul Spiru Haret, dascălii erau, mai toți, de nivel universitar, unul și unul. Unde mai pui că la Spiru Haret a predat Ion Barbu și că închisorile după 23 august au numărat printre clienții lor foarte numeroși spiriști!

— *Care au fost cele dintâi cărți dintre cele pe care le-ați citit și de care v-ați atașat?*

— După ce, de-a valma, am făcut cunoștință cu marii autori ai tuturor timpurilor și țărilor, a venit și decantarea și am putut răsufila.

M-am atașat de clasicii francezi, de Dostoievski, de Chesterton, de mulți alții. O altă profesoară a mea, Malvina Dryden (se pare că descindea din poetul veacului XVII) mi-a descoperit în amănunțime comorile literaturii engleze. De-a lungul anilor m-am atașat de Cervantes, de Rilke, de Trakl, de Bernanos, de Proust, de Galsworthy, de Werfel, de Mauriac, de Mateiu I. Caragiale, de Valéry Larbaud, de Buzura... de atâția alții.

— Când ați înțeles semnificațiile multiple ale lui a scrie?

— Încă nu le-am înțeles, e aici un mister pe care nu mă sfiesc a-l numi cutremurător.

Vorbirea și scrisul – pentru o specie parcă rătăcită în imensități galactice – reprezintă desigur mijloace de solidarizare și mângâiere, un soi de „refugiu”. Ele ne leagă unul de altul, ne îngăduie să credem că avem un rost în cosmos, ele – ca manifestări ale gândirii și sufletului – ne îngăduie să nădăjduim că nu suntem sortiți numai a deveni material absorbit în final de o gaură neagră.

— V-ați gândit vreodată, în anii formării dv., că veți ajunge un slujitor al cuvântului?

— Îmi plăcea, da, îmi plăcea să mă leagăn cu iluzia că voi ajunge romancier.

— Care au fost evenimentele sociale, politice (naționale și internaționale) pe care le-ați resimțit acut în anii adolescenței dv.?

— Toate care îmi dovedeau – din ce în ce mai bine, mai limpede, mai răspicat – după 20 iulie 1932 (rușinoasa prăbușire a social-democrației germane) lășitatea crescândă a Occidentului, hotărârea lui de a se sinucide. Când am citit în Rostovțev că imperiul roman nu a luat sfârșit, ci s-a sinucis mi s-a părut că mă aflu în prezența unei simple formule stilistice patetice. Am înțeles apoi că exprima doar o realitate. Occidentul nu a făcut decât să se sinucidă, lent, treptat: în 1938 (la München), în 1944 (Yalta), în 1953 (la Berlin), în 1954 (la Geneva: împăcarea cu sovieticii pe seama Europei), 1956 (Budapesta), 1968 (Praga), 1980 (Polonia) etc.

Am participat cu durere și revoltă, cuprins de neputincioasă ciudă, furie și deznădejde la acest continuu și susținut „Declin al Occidentului”, prevestit de Spengler, Massir și Berniadev, trăit de mine an de an. Nu încape îndoială că nu numai Franța, în 1940, a dorit să scape de povara libertății și să se predea unui stăpân, ci că întreg Occidentul nu mai are ce face cu libertatea și așteaptă, fremătând de nerăbdare, să fie luat în stăpânire.

(Drept consecință și dispariția fără urme – decât în amintirile unor bătrâni pe ducă – a ceea ce a fost „paradisul general românesc”.)

— *Care a fost spaima dv. cea mai marcantă din acei ani?*

— Aceasta chiar mi-a fost spaima, realizată, coșmarul văzut cu ochii, trăit aeeva: abdicarea totală a civilizației occidentale în care am trăit și căreia i-am dat crezare. Doamna de Branszky și Manole au văzut deslușit. (Curios lucru: Manole e acum la Bruxelles și a devenit evreu absolut!)

Acum, într-o oarecare măsură, m-am înțepenit și resemnat. De, gnos Jupiter perdere vult prius dementat. Am înțeles (altfel decât teoretic): civilizațiile (câte o galaxie fiecare: Toynbec) își succed una alteia, catastrofele sunt fenomenul istoric obișnuit, trăim acum din nou ceva asemănător cu ce s-a petrecut în secolul III.

Din acest curs absurd și tragic al istoriei, din această succesiune de avalanșe, din actuala scufundare am încercat să ies nișel, măcar în parte: de unde și prezența mea la mănăstire (deoarece îmi puteam prea bine păstra neștirbită credința în lume.)

P.S. Văd, iubite domnule Nicolae Băciuț, că întrebările ce-mi pui (trag nădejde că nu vei lua în nume de rău această renunțare la pronumele de

politețe de pers. II pl.) mă îndeamnă, vrând nevrând, către o autobiografie!

Se cuvine să-ți mărturisesc: îmboldit de bunul și dragul meu răposat prieten Dinu Pillat, am scris, în 1969 – 1971 o relatare a trecerii mele de la iudaism la creștinism și a procesului „lotului intelectualilor mistico-legionari” din care m-am pomenit a face parte. Relatarea a luat în mare măsură înfățișarea unei autobiografii și proporțiile unui destul de voluminos manuscris. În urma unui denunț, manuscrisul (intitulat „Jurnalul fericirii”) mi-a fost confiscat de Securitate în 1972. În 1975, în urma intervenției Uniunii Scriitorilor, mi-a fost restituit, spre a-mi fi din nou confiscat în 1984 și depus la Arhivele Statului. Cele spuse de mine mai sus apar, mai pe larg și-n altă formă, în „Jurnalul fericirii”.

Se cădea să-ți fac această mărturisire.

Confiscarea cea de a doua, din 1984, se datorează tot unui denunț, al unor scriitori care au vizitat biblioteca Mănăstirii Rohia și-au înștiințat organele de drept că ea constituie „o filială a Europei Libere” (aceasta fiindcă au găsit aici volume de Mircea Eliade, Emil Cioran, Monica Lovinescu etc. oferite mie când am fost la Paris în 1979 - 1980 și aduse legal în țară.)

Dar, destul. Poate că te-am vindecat de ideea continuării unui dialog cu un fost bandit și client statornic al Securității.

Cu sinceră afecțiune și alese simțăminte,
N. Steinhardt

P.S. 2

Câțiva spiriști: Mircea Eliade, Constantin Noica, Arșavir Acterian, Haig Acterian, Al. Paleologu, Alex Elian (elenist, bizantinolog, istoric), Alex. Ciorănescu, Dinu Pilat, Bedros Horasangian, Barbu Brezianu, Octavian Paler.

„S-ar zice că trăim astăzi, în lumea literară, sub întreitul semn al însingurării, al fricii și găștilor sordide”

**(Nedatat. Data poștei: Târgu – Mureș – Lăpuș,
6 II 1987)**

— *Sartre scrie: „Toți oamenii suferă de frică. Toți. Cel care nu suferă de frică nu-i normal și asta n-are nimic comun cu curajul” (s.n.). Se dezbate frecvent problema curajului în literatură. Ce este acesta, având în vedere afirmația lui Sartre?*

— Spusei lui Sartre îi alătur definiția dată curajului de englezi (mi se pare că am pomenit de ea într-un text tipărit): curajos e omul care numai el singur știe cât îi e de frică.

Curajul, cea mai serioasă definiție i-a dat-o Brice Parain: e foarte simplu, dacă vrei să fii liber nu trebuie să te temi de moarte; liber ca om ori ca scriitor.

— *În contextul celor de mai sus, prin ce credeți că s-ar putea manifesta curajul criticului?*

— Foarte limpede: prin absolută sinceritate. Și aici e vorba de înfruntarea unor riscuri: supărarea prietenilor, a colegilor, compromiterea unei situații ș.a.m.d.

N-am dat dovadă de curaj și sinceritate abținându-mă de la publicarea unor cronici laudative cu privire la volumele *Groapa* și *Săptămâna nebunilor*, pe care le consider excelente, despre care am scris cu entuziasm. Am drept circumstanță atenuantă odioasa purtare a lui Eugen Barbu față de prietenii mei din exterior, însă qua critic (nepărtinitor și neinteresat de consecințele textelor sale) nu m-am purtat corect.

— *În judecățile de valoare ale căror critici români contemporani credeți? Care vă repugnă?*

— Am încredere în Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Valeriu Cristea, Corneliu Regman, Al. Paleologu, M. Nițescu, Mircea Iorgulescu, Gheorghe Grigurcu și mulți alții. Nu-s mereu de acord cu ei, dar cred că sunt de bună credință. Cu acei de la „Săptămâna” nu prea mi se întâmplă să fiu de acord. Nu-i cred de bună credință.

— *Care sunt (pot fi) principalele obstacole care stau în fața criticului? A lecturii critice?*

— Principalele: frica, incultura, graba, spiritul de gașcă, lipsa de bun gust (noțiune delicată), necunoașterea trecutului (spre a putea determina ce este cu adevărat nou), lipsa de informații, lipsa sensibilității contemporane... Nu pot fi înșirate complet de multe, multiple și diverse ce sunt.

— *„Talentul fără conștiință morală e un talent fără anvergură” – spune Eugen Simion în Sfidarea retoricii. În ce ar consta talentul criticului?*

— Mai întâi să adaug la răspunsul precedent: invidia, răutatea, complezența... cât privește talentul criticului, cred că stă în capacitatea de a admira (André Gide) și în puterea discernământului.

— *Viața noastră literară a cunoscut (mai cunoaște) frământările a două tendințe: sincronism și protocronism. De care parte vă situați? Sunt acestea niște direcții reale sau doar „biete” paravane?*

— Distincția e factice, oportunistă. Sincronism, protocronism: simple cuvinte care nu „acoperă” întru totul realitatea. I-am iubit deopotrivă pe E. Lovinescu și pe V. Pârvan. Lucrurile bune și proaste s-au scris în ambele tabere. Exagerări au venit din ambele părți. Criteriul adevărat e al calității, nu al firmei. Textul literar se poate fâli numai cu meritele sale intrinsece, nu cu apartenența la o tabără sau alta.

— *Malraux, în Lazare: Un combatant din Spania mi-a spus: „contrariul umilirii și morții nu-i libertatea,*

cum se zice! Este fraternitatea". În sensul celor de mai sus, cum vedeți solidaritatea scriitorilor români contemporani?

— Despre fraternitate am discutat îndelung cu Alexandru Paleologu. El e pentru libertate, nu pentru frățietate, i se par suspecte, ba și primejdioase toate cuvântările care încep cu: „Fraților”; urmează mai întotdeauna fenomene de isterie colectivă.

În calitate de creștin sunt pentru frăție. Dar îmi dau și eu seama că există primejdia ca „frăția” să încalce libertatea. Cele două cuvinte, revoluția franceză le-a alăturat, s-a văzut cu ce rezultate.

Orice cuvânt, la urma urmei, orice noțiune e ambivalentă și conține în sine pericolul exagerării, monopolului, imperialismul.

Uniunea Scriitorilor a dat când și când dovadă de simțul solidarității. Și a obținut unele realizări, nu neimportante. Dar asta ține de trecut. S-ar zice că trăim astăzi, în lumea literară, sub întreitul semn al însingurării, al fricii și găștilor sordide. Scriitorii ar trebui să-și dea seama – lucru mai mult decât elementar – că pentru ei mai ales solidaritatea și frăția sunt condiția existenței și a libertății lor.

— *Citez în continuare, de dragul ideii, dintr-un alt text al lui Malraux, despre eroul istoriei, ... susceptibil, cred, să descopere prin darul acesta al fraternității care se naște în bătălii, ceea ce ar putea fi sfințenia. Această*

umanitate de astăzi, sfâșiată, înnebunită, n-a încetat, de la lagărele de concentrare până la câmpurile de bătălie, să producă sfinți și eroi.” Îmi stăruie în minte și un articol al d-voastră, Eroismul la români, publicat în „Vatra”. De aici întrebarea: se poate vorbi de eroism la scriitorii români de ieri și de zi?

— Sunt convins că românii, spre deosebire de o afirmație curentă, nu-s deloc lași, ci capabili de curaj și eroism. „Vatra” nu mi-a publicat un alt text din care se poate vedea de cât eroism au dat dovadă românii în 1916-1918. Articolul meu se cheamă „Inteligență lucidă și sfântă nebunie” și, zău, nu înțeleg de ce a fost respins.

Adevărul e că românii sunt capabili de eroism, numai că sunt și înțelepți, cumiți și raționali și capabili de a-și însuși lecțiile istoriei. Curajul nu se confundă cu temeritatea ne bună ori prostescă.

— *În Critică la persoana întâi, citați tulburătoarele versuri ale lui Daniel Turcea: „Știu, vom muri, dar câtă splendoare”. Cu ce sentimente priviți dv. verbul a muri? Conotațiile lui?*

— Chiar acum am terminat de scris un text intitulat „Unde-ți este moarte, biruința ta?” Îl voi trimite curând la „Opinia studentescă”. Trag nădejdea să apară și mai trag nădejdea că-l veți citi. E tocmai răspunsul la această întrebare.

În legătură cu bătrânețea, vară dreaptă cu moartea, vă repet ceea ce am mai spus: nu cred că mizeriile bătrâneților devin cu atât mai greu de răbdat cu cât ne putem aduce aminte de timpuri fericite de altădată. Dante a greșit. Fericirea trecută poate consola și întări. Pentru mine așa stau lucrurile. Bolile, trădările, dezamăgirile, slăbiciunea nu izbutesc să-mi alunge dragostea de viață și accesele copilărești de fericire.

N. Steinhardt

P.S. Da, Malraux are deplină dreptate: și eu am dat în închisorile prin care am trecut de nu puțini și întru totul adevărați sfinți.

P.S. 2: Paleologu, str. Armenească 34, București 2, cod: 70 228

*„Tinerețea, chiar atunci când e de
mult surpată prin trecerea anilor,
stă alături de noi ca un indelebil
fond freudian-adlerian”*

(Nedatat. Pe plic, Târgu-Lăpuș, 19 II 1987)

— Ați debutat la 22 de ani, cu pseudonim. Ce este numele unui scriitor? „What's in a name?” Dar mă gândesc și la Joyce, cu al său Portret al artistului la tinerețe.

— N-a fost prea fericită alegerea pe care am făcut-o. Numele Antisthius, luat din „Caracterele” lui La Bruyère (citatul-motto al cărții mele i-a plăcut lui Mircea Eliade) a fost aproape întotdeauna deformat: am auzit rostindu-se: Antichristus!

Pseudonimele acestea latinizante sună de altfel învechit, searbăd și pretențios!

Un pseudonim bun și melodic sau simplu și ritmat e mare lucru. Exemple: Voltaire, Molière ori Joseph Conrad, Guillaume Apollinaire, Mark Twain.

— *Sunteți doctor în drept. Ca scriitor, ce credeți că înseamnă a fi moralist?*

— Scriitorul nu are a fi moralist. Ferească-l Dumnezeu de una ca asta! Alta e menirea lui: să iște în mintea și-n inima cititorului concluzii moraliste, mai bine zis morale.

Criticul, eseistul pot fi desigur, ei, „moralistii” în sensul dat cuvântului în secolele XVII și XVIII.

Cât despre jurist gândesc așa: că dreptul nu se confundă cu morala, contrar celor afirmate de profesorul George Ripert în „La regle morale dans les obligations civiles”.

— *Ați frecventat cenaclul „Sburătorul”. Fiecare din cei care l-au cunoscut pe autorul Istoriei literaturii române contemporane își are un Lovinescu al său. Care e Lovinescul dumneavoastră?*

— Încă din anii de liceu l-am admirat și l-am iubit pe Lovinescu, în calitatea mea de cititor asiduu de critică. „Istoria civilizației române moderne” și „Istoria literaturii române contemporane” le-am citit în ediția originală Ancora, tipărită pe hârtie și cu litere pe care astăzi cu greu le putem imagina. Mai am și acum în mâini și în nări catifeaua și mireasma acelei hârtii, a

acelor caractere de tipar, spre încântare de lungă durată.

Omul m-a cucerit mai puțin, dar admirația și respectul meu nu au slăbit câtuși de puțin. A fost un om civilizată, manierat, amabil. Dar și nițel rece, ironic, semeț, chiar și ciudos din cauză, cred, că fusese grav neîndreptățit și ținut deoparte de oficialitățile academice și universitare ale vremii. Îndrăznesc să vă îndemn a citi nota din „Viața Românească” de acum câțiva ani, intitulată „Nu departe de E. Lovinescu” (figurează și în „Critică la persoana întâi”): acolo parcă răspund întrebării dumneavoastră actuale. Rob al cenaclului său, Lovinescu s-a înconjurat cu o lume scriitoricească oarecum interlopă. Era singura lui consolare „socială”. (De unde rezultă că mai de priință pentru un scriitor e să facă parte din grupul colaboratorilor unei reviste decât să conducă un cenaclu. În primul caz se află printre egali, în celălalt poate fi victima și prizonierul unor adulatori și mediocrități care-i populează cenaclul.)

A fost altul în ultimii ani ai vieții. S-a împăcat cu Maiorescu și cu junimiștii, cu bătrânii săi dascăli. Nu s-a sfiit să-și vâdească în scris preferința pentru germani în dilema: nemții sau rușii. Sunt convins, deosebindu-mă de pronosticurile lui Eugen Jebeleanu, că ar fi avut și el parte de închisoare după 23 august.

— *A opta pentru o monografie a unui scriitor îl poate defini, cred, și pe cel care o face. De ce ați optat pentru o monografie Geo Bogza? Deși „monografie” mi se pare un termen, în acest caz, impropriu.*

— *Curat impropriu, e vorba de o broșurică (urâtă), de o succintă abia mascată spovedanie. De ce am scris-o a înțeles cum nu se poate mai bine – cu mare simț detectiv, iscusință și rafinament – Lucian Raicu. A publicat un articol în „România literară” despre broșura mea și l-a reprodus într-un volum al său. M-a adulmecat perfect. Geo Bogza al meu e un soi de În căutarea timpului pierdut – miniaturizat – și păstrând, firește, uriașele distanțe. Am încercat să-mi reabilitez mie însumi tinerețele mele pierdute și asta atunci tocmai când mă despărțeam definitiv de ele, următor „prefacerii” prin care am trecut. Voisem, oarecum, să mă iert eu pe mine, să nu dau unei pieiri supărate ceea ce fusese cândva. Am urmărit să caut o împăcare cu mine cel de altădată care-l atacase violent pe Bogza.*

Bogza, de altfel, s-a schimbat și el, mult de tot. S-a lecuit cu desăvârșire de iluziile „invektivului” ce a fost.

Broșura mea a însemnat și un protest împotriva puritanismului oficial și a prostiei biruitoare. De aceea am cutezat să reproduc în extenso două bucăți din Poemul invektivă pe care autorul nu a socotit posibil (și oportun), el, să le publice în volumul antologic Orion. (E meritul editorului, Mircea Sântimbreanu, că nu m-a

cenzurat.) Am fost eu, călugăritul, mai puțin conformist și mai dezinvolt decât fostul poet revoluționar suprarealist.

Tinerețea, chiar atunci când e de mult surpată prin trecerea anilor, stă alături de noi ca un indelebil fond freudian-adlerian.

— *Pentru cel care nu țintește spre istorii literare, selecția autorilor reclamă anumite criterii. Ce criterii au stat la temelia opțiunilor dumneavoastră?*

— *Îmi aleg autorii, spre comentare, după un criteriu foarte simplu și cu totul necultural, egoist și copilăresc: dacă îmi place mult ce spun sau dacă mă supără teribil! Dacă, așadar, îi iubesc ori îmi provoacă iritația.*

— *Cum vedeți tentația limbajelor critice, a modelor critice?*

— *Ca pe o ispită (în sensul teologic, adică primejdios al termenului) rea și stupidă. E tot o lucrare a duhului uniformizator, a tăvălugului mintal.*

— *Sunteți un pasionat al călătoriilor. Ce credeți că-l caracterizează pe călătorul român contemporan? Există un „complex Golescu”?*

— *Mai întâi o rectificare: am fost un pasionat al călătoriilor.*

Cred că românul e un foarte bun observator: inteligent, greu de dus cu aparențele, treaz, sesizând iute. Are toate însușirile necesare unui adevărat

călător, adică observator. Și nu-i scapă micro-semnalele, care spun atât de mult ochiului atent și minții îmbrodite.

Golescu e fermecător, iar Milescu e formidabil. Dar călătorul contemporan (chiar când se numește Al. Rosetti, C. Giurescu, A. E. Baconsky, Radu Enescu...) cade prea adeseori pradă stilului Baedeker; oare pentru că nu-i este dat a comenta pe șleau cele ce vede și a scrie întocmai cum gândește?

Notele de călătorie ale tuturor românilor dovedesc deșteptăciunea unei nații istețe și serioase la care potemkiniadele de toate felurile nu țin, ci de îndată sunt descoperite și calificate cu sarcasmul cuvenit.

Expresia argotică „le vede” aici mai ales e potrivită.

Acel de care-mi este ciudă că nu a călătorit e Creangă: nimic nu i-ar fi scăpat!

Supliment la antepenultimul răspuns:

Uneori alegerea (ori nealegerea) se întemeiază pe considerente personale cu totul depărtate de nepărtinire critică și de criterii înrudite cu estetica și cultura. Așa, bunăoară, despre două cărți pe care le socotesc a fi dintre cele mai frumoase ale literaturii române – „Groapa” și „Săptămâna nebunilor” – nu am publicat nimic fiindcă autorul îmi pare a fi un om

odios, care a vorbit și a scris cum nu se poate mai nedrept și mai spurcat cu privire la niște buni prieteni ai mei. A-l lăuda (cum s-ar fi cuvenit) ar fi fost totuna cu a-mi trăda prietenii.

Cele două romane sunt însă cu adevărat superbe! Și tare mă necăjesc că lucrul acesta nu-l pot afirma cu glas cât mai puternic.

Motivarea mea nu-i poate dezonorantă, dar tot jalnică rămâne: într-atâtea ne stăpânește spiritul de gașcă! A plecat, vai, vremea când Boileau, aflând că manuscrisul prezentat (neiscălit, se înțelege) la un concurs al Academiei, aparținând unui dușman al său, a exclamat: poate să fie și al tartorului dracilor, merită premiul și i-l vom da!

Vă sfătuiesc, iubite domnule Băciuț, să recitiți „Groapa” și dacă încă nu ați făcut-o să citiți „Săptămâna nebunilor”: e o capodoperă.

N. Steinhardt

O scrisoare

Rohia, 2 III 1987

Iubite domnule Băciuț,

Cât privește articolul „Inteligență lucidă și sfântă nebunie”, te rog să-i ceri lămuriri lui Dan Culcer.

Nu pot pentru nimic în lume înțelege de ce textul a fost respins.

Urmează dialogul.

Cu cele mai bune simțăminte,
N. Steinhardt

„Am cunoscut, aveam vreo douăzeci de ani, iubirea”

(Nedată. Pe plic, Târgu-Lăpuș, 10 III 1987)

— Cum ați privit viitoarea dv. profesiune? De ce Dreptul? Ați decis singur? Ce circumstanțe au influențat opțiunea dv.?

— De ce am ales Dreptul? Din greșeală, desigur. Ar fi trebuit să urmez chimia sau să mă consacru exclusiv literelor, cu specialitatea limbile clasice. A fost o alegere lașă, din slăbiciune cred și din convenționalism, din imitație.

Totuși, o dată cu pasul făcut, nu mi-a părut rău. Și nici astăzi nu-mi pare rău că am studiat o materie atât de legată de problemele cheie ale epocii noastre. Poate că nu înțelegeam cele ce se petrec acum dacă nu studiam Dreptul constituțional. Dreptul constituțional m-a fermecat, acolo se află dezlegarea tainei principale: a libertății. Apoi dreptul constituțional m-a introdus în lumea mare: a suveranilor, lorzilor, miniștrilor,

parlamentarilor... Împreună cu Em. Neuman, de care am mai pomenit, plănuisem a scrie o vastă istorie a parlamentarismului în România (1859-1930, data reînțoarcerii în țară a nenorocitului aceuia de Carol al II-lea, care a fost o năpastă și cumplită urgie pentru țara românească). Studiarea regimului parlamentar românesc a însemnat o bucurie imensă pentru noi. În parlamentul nostru, între 1859 și 1930, n-au figurat numai congeneri de-ai lui Cațavencu și Farfuridi, nu, departe de așa ceva, au stat și au vorbit oameni de mâna întâi. Din nefericire, n-am dus lucrarea până la capăt și n-a ieșit nimic din strădania noastră necompletă, decât o euforie vremelnică pentru Em. și pentru mine.

Vorba ceea (valabilă și pentru evrei): Românului îi e greu până se apucă, că de lăsat se lasă ușor.

Noi am avut și circumstanțe atenuante, numai că eu unul nu cred în circumstanțele atenuante.

— *Credeți că a influențat „spiritul justițiar”, imprimat de studiile universitare, viitorul dv. spirit critic? Ce înseamnă a fi justițiar în critica literară? (Vă întreb pentru că, iată, un romancier, ale cărui două romane le prețuiți, își îngăduie nu numai să fie justițiar, ci chiar judecător ultim în a sa „judecată de apoi a poezilor”).*

— „Justițiar”, eu care am publicat o carte intitulată „Incertitudini literare”? Incertitudinile nu trădează un

spirit „justițiar”. Și nu uitați că specialitatea mea a fost Dreptul constituțional, nu Dreptul penal.

Cât despre „cele două romane pe care le prețuiesc”, repet fără a șovăi: Eugen Barbu e o jigodie, însă „Groapa” și „Săptămâna nebunilor” sunt două splendide realizări și izbânzi ale genului epic în literatura română.

— *Ce au întâlnit elanurile dv., apetitul studios, în sălile și în bibliotecile Facultății de drept?*

— A! De toate – și multe minuni! Autori de Drept constituțional ca Maurice Hauriou, Ihering, Bagehot. Cărți care pun problema libertății și a formei de stat care garantează cel mai bine realitatea. Școala franceză a „doctrinarilor” din prima parte a secolului trecut care a pus încă de pe atunci teribila problemă: cum se poate asigura menținerea libertății într-o democrație: școala aceasta a dat opere splendide. Am scris despre „doctrinara” un articol în RFR în 1937, cred, intitulat „Liberalism”, de care sunt mulțumit, adică de faptul că a putut apărea.

Nu, nu-mi pare rău că am studiat Dreptul.

Avem în românește două frumoase tratate de Drept constituțional: al lui C. Disescu, al lui Const. Stere. Un foarte nobil moment în istoria României e al dezbaterilor Constituantei din 1914. Să se știe: societatea românească de până la al doilea război

mondial – cultă și civilizată – n-a fost de ici de colo sau un caraghioslâc!

— *Firește, facultatea v-a făcut (nu ne alegem noi colegii de școală, facultate, armată, închisoare...) să vă lărgiți cercul de cunoștințe, prieteni. Ce nume și ce gesturi vă rămân din acei ani?*

— O mulțime de prieteni, o mulțime de oameni de treabă. Un moment al vieții mele universitare l-am evocat în scris, când am recenzat niște versuri de Grete Tartler. (Dar nu mai țin minte unde, în „Familia” parcă). Profesorul nostru de Drept roman, foarte severul, distantul și recele C. Stoicescu, la sfârșitul anului doi, în ultima oră de curs, brusc, s-a pornit pe confidențe: confidențe politico-judiciare, dar și însoțite de unele declarații ca: eu sunt de fapt o fire sentimentală... Eram cu toții uluiți. Ne-a vorbit despre însemnătatea Dreptului, despre respectarea legilor, l-a criticat aspru pe Ministrul Argetoianu care tocmai luase Constituția peste picior. Prin ferestrele deschise care dădeau spre bulevard intra primăvara. Să fi fost apropierea vacanței, ori ziua aceea caldă și înmiresmată? Nu știu. Dar ne simțeam toți foarte emoționați, aproape cutremurați. Țeapăn în redingota lui bleu marin și gulerul lui scrobrit, Stoicescu, vădit emoționat și el, ca niciodată în viața lui poate, perora despre drept și libertate și respectul legilor și civismul patricienilor români. Atunci colega noastră M. B., sora

poetului suprarealist Sașa Pană, a reacționat în mod surprinzător, în singurul mod cinstit cred: a izbucnit în plâns, un plâns puternic care-i scutura părul blond lung până peste umeri. Nu s-a întâmplat nimic altceva, profesorul nu a pus nici o întrebare, de mirat nu s-a mirat nimeni, M. a plâns de istov, apoi S. și-a luat rămas bun, vizibil stingherit și emoționat (nu m-ar fi mirat să izbucnească și el în plâns) și am plecat toți în primăvară, în prevacanță și într-un soi de nebunească fericire. Momentul s-a încadrat, și gândesc că nu numai pentru mine, în ceea ce Jules Romains numește „momentele inimitabile ale vieții”.

— *De când datează primele dv. preocupări literare? Cine v-au fost primii cititori? Ce observații v-au făcut? V-a fost, vă este teamă de critică?*

— Am povestit în „Revista de teorie și istorie literară” că am debutat (lăsând la o parte revista „Vlăstarul” a Liceului Spiru Haret, unde au debutat și Mircea Eliade, C. Noica, Al. Paleologu și a colaborat și Eugen Ionescu) în 1936 cu articolul „Elementele operei lui Proust” în RFR, la recomandarea lui Camil Petrescu, primul meu cititor așadar. Camil Petrescu la început nu a fost deloc voitor să-mi citească textul, prezentat de fratele meu, care îi era tovarăș de chefuri. Frate-miu totuși a reușit să-l convingă să citească articolul. După ce a citit, Camil Petrescu nu numai că nu mi-a făcut vreo observație, dar m-a și publicat în

RFR și nu a încetat de a-mi manifesta multă cordialitate. Să fi făcut-o din simpatie pentru fratele meu?

Teamă de critică? Mie, unui bătrân pușcăriaș și client al Securității? Mie, vechi călugăr? Glumiți, desigur!

— *Cum v-ați pregătit debutul? De ce Antisthius? Cum a fost primit debutul? Ce ați hotărât în ce privește scrisul dv. după acest debut?*

— Volumul lui Antisthius a fost întâmpinat mai ales prin tăcere. Prea intrasem, la 22 de ani, în literatură „cu bastonul!”

Antisthius e pseudonimul pe care l-am ales dintr-una din cărțile mele preferate, Caracterele lui La Bruyère. Căutam un pseudonim și am găsit un pasaj foarte potrivit cu intențiile mele în „Caractere” atribuit „caracterului” denumit Antisthius. Țin minte că lui Mircea Eliade i-a plăcut textul din La Bruyère pus cărții mele ca motto. Și nu s-a supărat – om bun ce a fost – de impertinentele mele cuvinte. Așa era pe-atunci: oamenii nu se supărau cu una cu două.

Hotărâsem să scriu cât mai mult. Nu s-a putut.

— *Ați redebuta cu aceeași carte? (Mărturisesc, este singura dintre cărțile dv. pe care nu am citit-o.) Credeți că acum se debutează mai ușor / mai greu ca atunci?*

— Nu! N’ăș debuta cu aceeași carte, o carte în care am fost nedrept și violent cu Eliade, Cioran, Noica. N’am avut dreptate. M’au iertat. Dar nu aș reîncepe!

Atunci se debuta greu – ori destul de greu – din pricina caracterului obtuz al mai tuturor editorilor. Dar astăzi e mult mai greu, nu încapе îndoială. Consiliul culturii și autocenzura sunt bariere care întrec vechile impedimente cu multe lungimi.

— *Prin ce se caracterizează viața literară a acelor ani? Așa cum ați resimțit-o dv., ca tânăr autor.*

— Prin libertate, autenticitate, toleranță.

Nu vreau să idealizez, să mă număr printre acei bătrâni care tot spun că numai vremea tinerețelor lor merită să fie trăită. Dar asta e adevărul: am trăit într-o lume de bună calitate și cu adevărat viața literară se caracteriza prin cele trei substantive înșirate mai sus de mine.

— *Care erau idolii dv. literari din acei ani? Ați avut maestri? Cât poate dura ucenicia la un maestru?*

— N-am avut maestru (maestri), nefiind scriitor adevărat, artist. Numai artiștii au un maestru. Mergeam adesea la cenaclul „Sburătorul”. Idolii mei? Feluriți, dinspre toate azimuturile: Lovinescu, Mateiu I. Caragiale, Camil Petrescu, Pârvan, Arghezi (ca poet, numai ca poet). Nu l-am socotit niciodată, ca atâția alții, pe Mihail Dragomirescu a fi un nerod!

Durata uceniciei: foarte variabilă, cred, greu poate fi stabilit un soroc. De obicei nu prea lungă. Dar sunt excepții. Știți ce spune Gide: ucenicul bun se cunoaște prin aceea că își părăsește maestrul – ori îl atacă! Sunt și cazuri de ucenicie extra-literară: a unui scriitor „format” care aderă la gândirea unui filosof, unui ideolog. Exemple: atașamente pentru Iorga, un Pârvan, un Rădulescu-Motru, un Nae Ionescu. Eu unul l-am apreciat pe Nae foarte mult. Pe Vianu, însă, Doamne iartă-mă, l-am respectat; dar nu mi-a fost deloc simpatic.

— *Mai păstrați manuscrise nepublicate din acei ani? Se poate despărți scriitorul de cărțile sale? De manuscrisele sale? Chiar dacă acestea sunt mai puțin împlinite? (Suportul ultimei părți a întrebării mele: e un copil nereușit mai puțin sau mai mult iubit de părinții săi?)*

— *Adevărații scriitori își păstrează manuscrisele ca ochii din cap. Exemplu categoric: lada de manuscrise a lui Eminescu. N'a fost un sedentar, se tot muta, avea o fire vagabondă, însă „lada” (cufărul) i-a fost ca o raclă cu moaște sfinte! E și aceasta o dovadă puternică a autenticității geniului său, a puterii sale artistice. Iar Tolstoi spunea: îmi iubesc nevasta, dar mai abitir îmi iubesc romanul. Troțchi, la Brest-Litovsk, în plină elaborare a păcii separate, nu uita să-și ceară cufărul cu manuscrisele și cărțile lăsat la Viena.*

Eu unul-din prostie, neglijență și lipsă de autenticitate scriitoricească – am pierdut o mulțime de manuscrise, mai ales în 1944 în vremea bombardamentelor. S'ar zice, prin urmare, că nu din vina mea. Ba da, din vina, prea mare vină a mea. Îmi pare mai ales rău că s-au pierdut câteva caiete cu note pentru un roman. Tema și acțiunea s-ar mai fi putut reface, nu însă expresiile și frazele notate, care singure erau în măsură a da romanului un caracter de autenticitate, de vitalitate. Mi-au rămas, în parte, texte din studiul istoric „Post bellum” (Franța după 1870 și Germania după 1918) și „Apărarea și prezentarea omului modern” (scrisă în 1938).

— *Ați iubit? Ați fost iubit de – iată, am rețineri, sficiune, mi se pare că e impudic să pun o astfel de întrebare – o femeie?*

(„Dacă dragoste nu e, nimic nu e” – o spune cu atâta gravitate și profunzime, cred, Marin Preda).

— *Cer voie să tac.*

O mărturisire, totuși, să fac: am cunoscut, aveam vreo douăzeci de ani, iubirea, am știut și eu ce înseamnă a ți se părea că lumea e a ta, că tu începi lumea, a pluti în euforie și în fericire absolută. A. G. și eu nu ne-am căsătorit. Astăzi, când ni se întâmplă să ne întâlnim, ne privim cu atenție, acoperiți de praful abraziv, de funingina și de noroiul anilor, ne privim și

cred că amândurora ne pare foarte bine că nu ne-am căsătorit.

Ei, fericirea, cum zice Proust, e cel puțin pentru unii oameni, o eroare.

P.S. – Îmi cer iertare pentru mizerabila dactilografiere.

Un sfat (dacă aveți copii): puneți-i, cu strășnicie, să învețe latinește și grecește.

O scrisoare

București, 13 mai 1987

Iubite domnule Băciuț,

Abia acum primesc scrisoarea d-tale din 23 aprilie, reexpediată de la Rohia, de unde lipsesc de mult, reținut de treburi și angarale în București.

Sincere mulțumiri pentru a nu mă fi dat uitării și a-mi purta de grijă.

Sper să pot fi către sfârșitul lunii la Rohia. De acolo voi răspunde cu ajutorul Domnului, întrebărilor puse.

De aici îmi vine greu a răspunde, „prins” de mai sus menționatele treburi.

Rău mi-a părut văzând că dialogul nostru a fost atât de ciuntit! Dar nu o luăm în tragic.

Cu cele mai alese simțăminte și cele mai bune urări,
N. Steinhardt

Scrisoare către un tânăr poet

26 mai 1987

Iubite Nicolae Băciuț,

În răspunsurile mele la ultimele întrebări ce mi-ai pus, am reluat ideea lui Maiorescu și formula lui Păstorel Teodoreanu, afirmând că scrisul e boierie. Poeziei îndeosebi i se aplică de minune enunțul acesta. Dar ea nu este numai boierie ci și produsul unei munci neplictisite, negrăbite, intense. E inspirație, desigur, dar și îndelungată trudă. Am citit multe volume de poezie în ultimii zece ani. Și am putut constata că, în ciuda bunăvoinței și prieteniei care au stat la baza lecturii mele, foarte multe nu-s cătuși de puțin vrednice a se numi poezie. Superficiale, conformiste, ușuratece, false, scrise la repezeală, publicate fără a fi atent revăzute și regândite, reprezintă o uriașă masă de rebuturi.

Se cere muncă, răbdare, șlefuire, e treabă serioasă și nu poate fi „expediată” în tempo de hopa-Mitică.

Așadar: atenție, nici o grabă, nimeni nu-l obligă pe om să publice o carte de versuri în fiecare an. Talentul, desigur, e prima condiție. Dar nu ajunge, trebuie „prelucrat”. Ca să nu mai vorbim de sutele de „poeti” care dau la tipar toate fleacurile, schițele, copiile, ciornele, imitațiile nerușinate, lozincăriile abia camuflate...

Înainte de a ne aventura în considerații subtile și înalte asupra poeziei – teoriei poetice – se cuvine a-i îndruma pe toți cei ce scriu versuri să fie serioși, să nu socotească drept Poezie orice șir de versuri (albe) aliniate la repezeală pe niște coli de hârtie. Mai întâi să existe „materialul”, apoi vom începe teoretizarea.

La cei din generația '80 mi s-a părut a vedea talent și probitate. Apoi și har și haz; curaj și demnitate profesională – de aceea m-am bucurat. Am văzut și la d-ta: luarea lucrurilor în serios, inspirație, grijă pentru formă. Te rog cu toată prietenia, să continui a da poeziei atenția cuvenită, respectul necesar. Nu fi grăbit! Și din întrebările d-tale deduc: ești acasă în domeniul gândirii și artei. Nu te lăsa prins în capcană de modă, zor, mediu, exemple, clișee (voluntare ori involuntare), fii mereu în stare de alertă, treaz, de veghe! – și foarte indulgent cu elucubrațiile și bătrânești – copilăreștile spuse ale lui N. Steinhardt.

Două scrisori

Rohia, 12 iunie 1987

Iubite domnule Băciuț,
Confirm, cu mulțumiri, primirea scrisorii din 3 iunie.

Sunt de acord.

Socotesc însă că ar fi bine să se menționeze că textul meu e scrisoare particulară, iar nu un text de la începutul menit tiparului. (Pentru a se lămurii caracterul ei haotic, dezordonat, cu totul neliterar).

(Veți proceda cum veți gândi că este mai oportun.)

Constat însă, – cu mirare și foarte îngrijorat – că nu pomeniți nimic despre un plic albastru, recomandat, trimis (cu confirmare de primire) cu o zi înainte de scrisoare. Plicul cuprinde: a) răspunsurile mele la ultimele întrebări puse în cadrul dialogului nostru, b) un articol intitulat „Gheorghe Iancovici între Gide și Malraux”.

Nu ai primit plicul?

S-a rătăcit?

Te rog mult să binevoiești a-mi răspunde cât mai repede. Ori textul meu despre Gh. I. nu a plăcut?

La nevoie pot trimite copii de la răspunsuri și articol – numai de nu s-ar pierde și acestea?!

Încă o dată te rog să-mi răspunzi. Se pierd oare și plicurile recomandate cu confirmare de primire?

Sunt foarte măgulit (și înfricoșat) de perspectiva publicării scrisorii mele.

Cu cele mai bune simțăminte,
N. Steinhardt

Nota autorului: E vorba de scrisoarea precedentă, publicată în „Tribuna”, sub titlul „Scrisoare către un tânăr poet”.

(Scrisoare nedatată – plicul primit, după reexpediere, la 28 iulie 1987)

Iubite domnule Băciuț,
Re-expediez.

Dea Domnul să-ți parvină acest plic.

Sunt de acord cu propunerea referitoare la „Echinoc”.

(Unde mai am câteva texte nepublicate – rog a i le aminti lui Aurel Codoban: 1) O. Paler, 2) Fidelitatea, 3) (eventual): Nae Ionescu.

Întrebările nu le mai bătusem la mașină, așa încât rămân pierdute. Îmi pare rău. Va fi nevoie să le reconstitui.

Sper să se poată împlini toate, și la „Vatra” și la „Echinox”.

Călătorie plăcută, drum bun!

Din București vi se va expedia un volum al meu. (Am lăsat o listă la plecare și niște cartonașe dedicații.)

Cu cele mai bune salutări,
N. Steinhardt

(*Nota mea*, N. B. „Cartea Escale în timp și spațiu”, Editura Cartea Românească, 1987, mi-a fost trimisă cu un cartonaș pe care era scrisă și dedicația „Domnului Nicolae Băciuț, cu multă, sinceră și caldă afecțiune, N. Steinhardt, iunie 1987).

*„Sunt un admirator (entuziast) al
romanelor «Groapa» și
«Săptămâna nebunilor»”*

(Nedatată – data poștei 28 iulie 1987)

— *Ce înseamnă o zi, o zi obișnuită din existența dv. de acum?*

— Înseamnă o luptă cu trupul și cu mintea. Trupul, din ce în ce mai acaparator, mai neobrăzat, se tânguie, se cere îngrijit, răsfățat. Trebuie să-l disciplinez, să-l țin în frâu, să-i dau peste nas (îngrijindu-l totuși, că e tare nevolnic.) Mintea, brusc înzestrată cu o memorie fenomenală, îmi amintește absolut toate relele, prostiile, meschinăriile, păcatele ce am săvârșit. Îmi descoperă în fie ce zi altele. Nu-i rău (Ps. 50: Iar păcatul meu înaintea mea este pururea.), dar nu se cuvine nici să mă deznădăjduiesc, să ajung a mă urî și disprețui din cale afară. Trebuie, totuși, să citesc, să mă veselesc, să nu mă dau bătut, să mă port astfel

încât să nu se observe de către ceilalți că am necazuri trupești ori angoase mintale, să înfrunt neantul lui Heidegger și al lui Jaspers, să opun găurii negre din centrul Căii lactee credința mea creștină a veșniciei duhului, să-mi tot repet că nu-s numai materie ci și spirit și că deci nu-mi pasă de găurile negre.

— „Apărarea și prezentarea omului modern”. De ce trebuia prezentat omul modern? De ce trebuia apărat? Să revenim „la zi”. De ce trebuie apărat omul modern?

— Prin 1937–1938, convingerile mele conservatoare au cunoscut o cotitură. Le-am nuanțat, am trecut de la paseism și retro la o concepție în care „modernul” poate fi modelat în categoriile concepției conservatoare. Am conceput un partid al „moderațiilor violenți” și al conservatorilor în trench-coat. Drept care și necesitatea de a mă redefini și a-l reaseza pe omul modern în cadrul valorilor tradiționale. A fost o perioadă de exaltare și euforie. Sunt și acum un liberal-conservator „modern”.

— *Să extrapolăm: de ce trebuie apărat scriitorul contemporan? Climatul literar?*

— Scriitorii (simțitorii, gânditorii, neteluricii) trebuie mereu apărați, deși nu sunt deloc ființe slabe. Trebuie însă apărați împotriva asalturilor conformismului, birocrăției, entropiei. Mai ales în epocile totalitariste.

— *Viața literară este, din păcate, așa cum o știm. Grupuri și grupulețe, vanități și orgolii nemăsurate. Aceasta într-o extremă a ei. Ce mi se pare mie mai alarmant, privind de la depărtare și în afara „jocurilor” viața literară, e că renunță la credință adesea și cei de bună credință. Că se susțin cauze numai pentru că „inamicul” literar contestă pe cineva dintre cei apropiați. Mi se pare imoral – am exemple la îndemână – să aplici superlative unui poet și pentru că o altă „istanță” critică, ostilă ție, l-a contestat vehement.*

Acesta e doar un biet exemplu dintre cele care deformează adevărul vieții literare, al literaturii. Care definesc latura anormalității climatului literar. Care credeți că sunt, în principal, factorii care alimentează anormalitatea unui climat literar?

— Parcă am mai vorbit despre problema aceasta, a clicilor literare. Ne otrăvește pe toți. Să repet: V-am spus că sunt un admirator (entuziast) al romanelor „Groapa” și „Săptămâna nebunilor”. Nu o pot spune public, nu pot încerca să scriu despre ele, din pricină că aș fi numaidecât considerat că am trecut de partea clicii lui Eugen Barbu. Iată o pildă a spiritului de gașcă. Anormalitatea (spurcarea) climatului literar se datorează în special spurcării climatului general: e ca o molimă care pătrunde pretutindeni. Mediul literar nu este etanș. Vai nouă.

— *Iată, inevitabil, revin la „Judecata de apoi a poezilor”. Într-o revistă de mare tiraj, cum e „Săptămâna”, cu audiență largă la semidocti, profani, ignoranți, amatori de „scandaluri”, sunt terfelite valori ale literaturii noastre contemporane. Se difuzează în tiraje de masă false ierarhii, se mistifică valori etc. Și cu toate acestea nu se ia act cu curaj împotriva acestei imposturi critice. E-adevărat, și tăcerea e o replică. Nu însă cea mai fericită, cred. Poate doar cea mai potrivită la un moment dat. Cum vedeți dv. justificarea atitudinii față de mistificările, batjocorirea valorilor literare în general?*

— Nu există justificare, numai explicații: lașitate, resemnare, silă, oboseală, simțul inutilității, abjecția generalizată, scârba – un amestec de oboseală scârbită și de resemnare metafizică.

Dar intervine și înțelepciunea: „Săptămâna” are mână liberă, un soi de *salvus conductus* din partea unor foruri foarte înalte. Își poate permite orice, are acces la dosarele cele mai tănuite. Nu-i nimic de făcut. Iar românului nu-i place (pe drept cuvânt) să lupte cu morile lui Don Quijote.

— *Cu debutul dv., spuneți, ați intrat „cu bastonul” în literatură. Și, totuși, cei contestați, nu s-au supărat. Și cei contestați erau, în 1934, Eliade, Cioran, Noica... Ce credeți că poate asigura destinderea unui climat literar?*

— Ce cred că poate asigura destinderea unui climat literar? Numai și numai cumsecădenia, libertatea și normalitatea climatului general. (Așa-i și cu problema libertății și a egalității: nu pot fi realizate prin legi ori instituții juridice: își au izvorul și garanția în moralitatea și cumsecădenia și cumințenia societății.) În 1934, țara noastră era o țară de civilizație și cultură, purtarea celor parodiați de mine, nu a fost de mirare, se conforma spiritului de liberă exprimare a opiniilor, spiritului de îngăduință, de libertate, de omenie, politețe, toleranță a societății de atunci (care, ca orice colectivitate civilizată, tolera și gluma).

— *Ce înrâuriri poate avea teroarea în literatură, în primul rând asupra valorilor în formare?*

— O înrâurire totală. Teroarea, ca și puterea absolută, ca și tortura, cucerește totul, sterilizează, paralizează totul. Acesta-i secretul. Îl intuise și bătrânul, încă din secolul al XIX-lea, l-a sesizat perfect și implacabil și discipolul său de mai târziu. Teroarea e cancerigenă și invincibilă. Potopește literatura, o desființează. Eventual mai tolerează – câtva timp – simplele exerciții textualiste, ca neprimejdioase, ca pe niște fandacșii, apoi le va nimici și pe ele. O oarecare „cântare” proletcultistă le va mânca și pe ele. Pot fi cazuri izolate de rezistență, spirite de tip „catacombă”, dar literatura ca atare intră și ea sub incidența terorii.

— *Ce înseamnă, de fapt, pentru dv. „libertate, autenticitate, toleranță”?*

— Astea nu se definesc. Se simt. Oricine – și omul cel mai simplu, mai necitit, mai comun – știe când există libertatea și când nu-i decât o formulă. Definițiile sunt cu totul inutile, ba uneori și caraghioase, pedante. Autenticitatea înseamnă sinceritate și curaj, nefățărnicie, nesimulacru, nemecanicitate, nerepetiție, neconformare la norme. Surpriză. Adevărul, realitatea, scrisul sincer sunt așezate toate sub semnul surprizei.

Și autenticitatea nu se definește, și ea se simte. Ori care cititor cătuși de puțin avizat își dă imediat seama dacă scriitorul scrie (conștient ori inconștient) după șablon, indicații, modă ș.a.m.d. ori de la sine, dacă joacă un rol sau „se dă în vileag”, se mărturisește, se dă fără rușine pe față. Pentru toleranță, v. mai sus la nr. 6.

— *Sunteți foarte detașat (dar și atașat) de fenomenul poetic optzecist. Ați fost contemporan cu aproape toate experiențele literare fundamentale ale acestui secol. Prin ce s-ar detașa mișcarea optzecistă, susținută și contestată în același timp? Care sunt șansele acestei experiențe?*

— Fenomenul poetic optzecist cred că e o încercare, o țâșnire spre libertate. Minunată. I-am apreciat foarte mult pe „cei cinci”. A fost, din senin, un suflu de curățire și vitejie. La Dej, în 1982, la seminarul

interdisciplinar am simțit o bucurie fără pereche, s-a vorbit liber, m-am crezut în anii '30.

Generația '80 a fost o speranță. Cărtărescu și Mircea Dinescu am impresia că se retrag în jocuri de trapez, iar textualismul face ravagii. Oamenii se rostuiesc, se așează. Poezia rămâne însă un tărâm privilegiat. Nu-l părăsi, dragul meu. Ferește-te de „idei”, golește-ți mintea de idei, de tot ce cunoști despre ce se întâmplă în „practică”, și caută-ți – egoist, tenace, nesimțit – bucuria într-o poezie născută prin generație spontană, căzută – cum spun francezii – avec la dernière pluie.

— *Ce credeți că ar trebui să-l definească în primul rând, pe scriitorul tânăr?*

— Păi (vorba lui Lovinescu), tinerețea. Adică posibilitatea de a întocmi cocktailuri din ingrediente foarte felurite: cinism, nepăsare, curaj, milă, scârbă de putregai, minciună, mumii și lozinci; apoi multă inteligență, cultură, finețe, grație... Vezi textul meu „O definiție a culturii” în revista „Tribuna”. Un scriitor e un complex foarte complicat de însușiri diverse, contradictorii, multe inefabile. Așezate, probabil, helicoidal, ca și cocul genetic. Rețetele nu țin, nici definițiile, nici programele, și cu atât mai puțin sfaturile.

Oricum, inteligență (multă), luciditate, dispreț pentru facilități. Și reținere. Se scrie astăzi prea mult, e o manie, o molimă, o incontinență. Poporul român e un

popor foarte talentat, au apărut lucruri bune, remarcabile, dar și multă apă de ploaie. Toată lumea scie, și tot timpul. Nu-i bine. Se cere strunire, reflecție, negrabă. Ehe, scrisul e boierie mare și har. Nu-i treabă de ici colo. Repet (vorba e a lui Păstorel, de la Maiorescu citire) scrisul e boierie.

*

Dragul meu, convorbirea noastră a apărut, mă bucur și îți mulțumesc, însă tare ciopârțită. Crezi că alăturatul text poate fi publicat? M-aș bucura. Dacă nu-i cu putință, îndrăznesc să te rog să mi-l restitui, la Rohia, unde plec peste câteva zile, cu ajutorul lui Dumnezeu. Am zăbovit cam mult la București, cu treburi și angarale. Sper să fie, în sfârșit, trimisă în librării și mult chinuită, micșorată și năpăstuită mea carte intitulată „Escale în timp și spațiu”. Îți voi trimite, firește, un exemplar – nu știu precis când. Te rog să dai crezare sincerității sentimentelor mele de aleasă afecțiune.

„Omul fără libertate e un om nenorocit, o fantomă de om, o caricatură”

(Nedatat. Pe plic: Târgu-Lăpuș, 10 VIII 1987)

— *Memoriile sunt literatură, pot „face” literatură?*

— Da, desigur! Exemple ilustre, hotărâtoare: „Memoriile de dincolo de mormânt” ale lui Chateaubriand, „Memoriile” ducelui de Saint-Simon, ale cardinalului de Retz, „Amintirile din casa morților” ale lui Dostoievski, „Jurnalul fraților Goncourt”, al lui Julien Green, al lui Amiel, al lui Pepys, „Anti-memoriile” lui Malraux etc.

— *Vorbești într-un dialog anterior despre „lipsa de informații”. Cum vă informați? Câtă corectitudine pot însuma sursele din afară?*

— Lipsa de informații a constituit după 1947 o mare suferință pentru oamenii iubitori de cultură și pentru literați. Au fost practic înțărcați de informații.

S-au putut menține la curent cu produsele culturii universale numai privilegiații. Ceilalți au orbecăit în beznă. Privilegiații s-au bucurat de un avans imens în 1964 când situația s-a mai îmbunătățit și liberalizat – ei erau la curent cu ceea ce toți ceilalți ignora.

— *Cum scrieți? „Hotărâsem să scriu mai mult” – spuneți. Este scrisul o caznă, o plăcere?...*

— Scrisul: plăcere, mare plăcere, dar și caznă. Așa cred că e pentru toți cei ce îndrăznesc să pună mâna pe condei (put pen on paper, zic englezii). Dar observ că nu am răspuns complet întrebării precedente. Să o fac acum.

E nevoie de o totală libertate de acces la cultura planetară. Intelectualul român este dornic de o asemenea cunoaștere universală. Vezi Eminescu, Odobescu, Hașdeu, Heliade Rădulescu, Mircea Eliade, Iorga, Pârvan, Lovinescu etc. Spiritul românesc e universalist.

Eu unul mă informez pe cât pot, cum pot, parțial, ca vai de lume, din ce-mi pică și când îmi pică. Radioul, desigur e un izvor prețios, dar cu toane (cel puțin pentru aparatul de care dispun) și care se cade a fi folosit cu prudență și atenție, cu spirit critic și discernământ, calități (precauții) esențiale ale oricărui cercetător al istoriei sau oricărui cercetător științific. Se aplică și aici, integral, măsurile de pază ale istoriei critice.

— *Care erau perspectivele dv. imediate, la absolvire?*

— Mari, bune. Mă puteam duce la Oxford ori la Freiburg im Breisgau. Nu m-am dus. Din lene? Din prostie? Din frică? Din comoditate? Din predestinare?

Oricum, nu m-am dus. (Am mers mai târziu la Paris și la Londra.) Altceva ar fi fost Oxfordul sau Freiburgul. Acum îmi pare rău? Da și nu. Mai ales nu. Am avut altă sortire. Îmi însușesc ursita.

— *Interesul pentru istorie nu era unul întâmplător. „Post bellum” e o dovadă. De ce nu ați publicat acel studiu? Cum resimțeți atunci convulsiile istoriei? Dar acum?*

— „Post bellum” nu din vina mea nu a apărut. Faimoasele „împrejurări” m-au doborât. Ori fost-a tot lenea și i-am cedat? Convulsiile istoriei, și atunci și acum, le-am răbdat și le rabd greu. Particip la ele cu înfrigurare, sufăr, mă zdruncină, mă irită, mă îmbolnăvesc. Acum, într-o oarecare măsură, m-am liniștit și resemnat, dar prostia și lașitatea tot mă scot din pepeni și țâțâni.

— *Ce publicații agreeți? La care vă place să colaborați? Cu cine colaborați cel mai bine, mai fructos, mai corect? De ce?*

— A! La mai toate. Bine m-am înțeles oarecare vreme cu Ioanichie Olteanu la „Viața Românească”, până ce au pătruns și-n sinea lui panica și frica neroadă. Îmi place a colabora la revistele studențești,

ca „Opinia studentească” ori „Echinox”, mai libere cred, mai curate, mai puțin stăpânite de temeri și considerații de oportunitate. Dar și colaborarea mea la „Opinia” întâmpină, acum, brusc, greutate. La „Vatra” greu am acces.

— În dialogul nostru apălați ades la inițiale. Ce semnificație are discreția pentru un scriitor? Cât îi slujește acest atribut la conturarea universului operei sale?

— Tema se află tratată în bucata „Werther” a lui André Maurois și în „Lotte im Weimar” a lui Thomas Mann. Se poate vedea că în cazul Goethe – Lott Buff – Albert Kaestner, Goethe a dat prea puțin dovadă de discreție – și i-a prins bine! Folosirea inițialelor nu-i fericită. Cititorul reține nespun mai ușor numele proprii decât simplele inițiale. Toți marii romancieri au impus, au introdus în viață nume proprii nu inițiale. Othello sau Alcest sau Sărmanul Dionis sau Jean Valjan spun mult mai mult decât O., A., S. D., J.V.

Dar regula cunoaște excepții. Totul se rezolvă de la caz la caz. Principiul rămâne: în romane mai bune-s numele decât inițialele.

(Mi s-a defectat mașina de scris. Trec deci, bucuros de altfel, la toc.)

— Înțeleg că debutul în 1936, cu „Elementele operei lui Proust”, s-a făcut cu propriul nume. Ce vă spunea,

ca literă tipărită, propriul nume? Cine mai intra în preocupările dv. atunci, alături de Proust?

— Ce-am simțit când mi-am văzut numele tipărit în RFR? („Revista Fundațiilor Regale” – n.m, N. B.) O imensă bucurie – asta-i adevărul. Și acum încerc o emoție ori de câte ori îmi văd numele tipărit. Bănuiesc că se petrece un fenomen de natură psihanalitică: ne vedem oglindiți, proiectați în afara noastră; numele nostru nu-i un soi de hologramă?

Autorii vremii: Gide, Sinclair Lewis, Camil Petrescu, Mircea Streinu, Valéry, Papini, Galsworthy, Roger Martin du Gard, Léon Daudet, Roth, Kafka etc. Plus toți clasicii și autorii mai vechi cu operele cărora de-a valma – mă obișnuise profesoara mea dintâi, doamna de Bransky, pe care cred că am mai pomenit-o în acest dialog.

— În ce termeni concepeți dv. libertatea? Ce poate face omul cu libertatea?

— La întrebarea aceasta, a doua, mă grăbesc să răspund folosind cuvintele celebre ale lui Siérjes despre starea a treia: ce este? Nimic. Ce trebuie să fie? Totul. Așa și libertatea: ce poate face omul cu ea? Totul. Fără de ea? Nimic, ori numai pocitanii și prunci morți.

— Ce poate face libertatea din el? („Omul devine singur de-abia atunci când e liber” – citeam undeva.)

— Omul fără libertate e un nenorocit, o fantomă de om, o caricatură și un locuitor al iadului.

Cu libertatea omul poate face multe lucruri bune. Dar poate și să o exaspereze, să o prefacă în absurd și în toxină. Libertatea, în societate, nu înseamnă dreptul de a face orice. În societate există libertăți concomitente, deci și posibilitatea unor abuzuri de drept.

Libertatea, ca orice însușire, ca orice entitate, are nevoie de moderațiune și dreaptă socoteală. Nu-i totuna cu anarhia. Bună, minunată, indispensabilă e libertatea. Rea și aducătoare de rele este libertatea fără de măsură, înnebunită, încăpută pe mâna nerozilor. Atunci e premergătoare de haos, dezordine, prostie – și-n cele din urmă (fără doar și poate), de tiranie. (v. E. Kastner în importanta lui carte, Fabian). Asta în viața socială și politică. În literatură, firește, nu poate exista (ca și în toată arta) decât libertatea absolută. Și acolo poate duce la malformații, la monstruoziități, neghiobii – dar acestea toate nu pot înfrânge principiul libertății totale. (Rămânând, firește, adevărat că adevăratul artist e întotdeauna un creator, adică un știutor de dreaptă măsură, de bun simț, de echilibru).

N. Steinhardt

P.S. Mai continuăm a dialoga?

„Nu-i compromisul un soi de pact cu diavolul, iscălit cu sânge?”

**(Nedatat – data poștei: Târgu-Lăpuș,
25 VIII 1987)**

— *Gide era protestant. A contestat apoi protestanismul și era pe punctul de a se converti la catolicism, ca apoi să adere la „comunism”, așa cum „îl înțelege (înțelegerea, firește – n.m.) el”. Iată o continuă nevoie de a găsi cea mai adecvată și adevărată cale a mântuirii.*

— Gide (pe care nu șovăi a recunoaște că nu-l iubesc) a fost, din fire, un protestant. Nu s-ar fi putut încadra în catolicism.

„Așa cum îl înțeleg eu” – formula aceasta folosită de mulți aderenți la comunism e o nerozie. Nu poți adera la o doctrină așa cum o vezi tu, ci așa cum este ea. Foarte mulți dintre cei care au fost decepționați, dezamăgiți de comunism („eu nu mi l-am închipuit așa”, „nu așa l-am vrut eu”), nu-s decât neghiobi care au aderat la ce nu cunoșteau ori nu s-au străduit să

cunoască. Numeroși evrei români au dat dovadă de o astfel de grabă, neseriozitate și lipsă de informație. De ce nu au citit mai întâi textele fundamentale? De ce nu au luat aminte la realitățile din țara unde comunismul fusese înfăptuit? De ce au aderat la o fantasmă care nu era decât produsul închipuirii lor, decât wishfull thinking, cum spun englezii?

(Gide, inteligent, s-a lecut în cele din urmă și - cinstit - a declarat-o.)

Eu am fost atras (cucerit) de creștinism încă din tinerețe, din copilărie. Atracția a evoluat crescendo. Cred, totuși, că fără experiența închisorii nu aș fi făcut pasul decisiv - ori mult mai târziu. Iată de ce eu îi mulțumesc lui Dumnezeu și-i sunt atât de recunoscător lui Dinu Noica.

La mine au lucrat nu „opțiunile rațiunii”, ci fascinosum și tremendum.

— *Ați citat adesea cuvintele lui Dostoievski: „Suferința e calea cea mai sigură către cunoaștere”. Puneți-le, vă rog, în relație cu altele ale lui Goethe: „Numai suferința e creatoare”.*

— Dostoievski și Goethe spun același lucru.

Într-o notă din „Viața Românească” am citat o spusă importantă a lui Camus, inspirată de Wilde: și prin fericire se poate ajunge la Hristos (ori la creație ori la cunoaștere). În domeniul acesta haric nu există căi

obligatorii și sens unic. Duhul, ca și vântul, suflă unde cum și când vrea.

— *„Se cere măsură și atenție: blândețea ușor poate aluneca spre lașitate iar istețimea spre șmecherie”. Ați avut de-a face în existența dv. cu lași și șmecheri odioși?*

— Ce stranie întrebare! E mai mult decât evident, e cu ochi și cu sprâncene că lașitatea și șmecheria nu sunt nici cursuri (eventual „simpatice”) ale tipului uman bonom: Mitică, Lache, Tache. Sunt grave și catastrofale: Căderea imperiului roman și a civilizației occidentale contemporane se datorează lașității. Utopiile unde ne-au dus? Ce a realizat (în mod cert) comunismul? Generalizarea șmecheriei (devenită ultimă barcă de salvare).

Odioși sunt și șmecherii, și lașii, așa cum Mateiu a constatat că boema e imundă.

Da, am avut de suferit de pe urma delațiunii, a lașității și șmecheriei - ca toată lumea. Le socotesc năpaste, urgii.

Din tonul întrebării dv. îmi pare (dea Domnul să mă înșel!) a ghici o secretă indulgență pentru șmecheri și lași. Vă recomand sfătuitor să-l citiți pe Soljenitân.

— *Ce înseamnă compromisul pentru scriitor? Există compromisuri necesare? Compromisuri scuzabile?*

— Compromisuri moderate și, de bine de rău, scuzabile - cu viața - există. Nu cu stilul, cu limbajul,

personalitatea ta însăși. Nu înseamnă că până și compromisurile moderate nu sunt și ele legate de riscuri. Compromisul nu atât în sine e primejdios cât prin consecințele lui: odată primul pas făcut se va putea oare opri din mers cel care a cedat și s-a învoit? Nu va merge din cedare în cedare până la „capătul nopții”, până-n fundul abjecțiunii?

Nu-i compromisul un soi de pact cu diavolul, iscălit cu sânge?

Cel mai sigur și mai antiseptic mi se pare a fi refuzul categoric inițial.

Și aici, ca în atâtea alte domenii, se aplică dreapta socoteală. Se cuvine ca judecata să fie făcută de la caz la caz.

— *Unde poate duce dogma în literatură? În ideologia literară? Cum se poate supraviețui dogmei?*

— Dogmatismul în literatură (creație ori critică) duce neapărat la șablon. La manierism. La imobilitate. Am prea văzut-o.

Supraviețuim agățându-ne cu disperare de o barcă de salvare: a) libertatea, b) bunul simț, c) simțul ridicolului, d) umorul. Și repetând întruna: $2+2=4$. Și amintindu-ne mereu că toate-s trecătoare, mai ales modele (dogmele sunt mode): ce e val ca valul trece.

— *Ce adjective vă repugnă cel mai mult?*

— Tocmai cele menționate mai sus: laș, șmecheresc; adaug: intrigant, slugarnic, mios și toate din gama largă a cuvioșiei fățarnice.

Sunt perioade ale istoriei când un anume adjectiv devine în special nesuferit: civic în vremea lui Robespierre, intransigent și conștiincios în deceniul obsedant, virtuos în vremea puritanilor ș.a.m.d.

— *Între o capitală a culturii și o alta a spiritului (dacă nu greșesc București – Rohia) care au fost tensiunile opțiunilor dv.? În ce locuri vă simțiți cu adevărat acasă?*

— Mă simt acasă în amândouă locurile: și în București, și la Rohia. Din ce în ce mai mult la Rohia. Bucureștiul, sărmanul, e pe cale de dispariție sub târnăcopuri vrăjmașe. Nici nu vă puteți închipui ce oraș frumos și plăcut a fost! Un paradis general, vorba lui Cezar Petrescu.

Un loc pe care l-am iubit mult și căruia îi păstrez neștirbită afecțiune e Brașovul.

Cât privește Bucureștiul, îmi aduc aminte de versurile lui Baudelaire (cred că le-am și citat undeva): „Mais les formes d’une ville changent plus vite he’las que le coeur des mortels”.

Bucureștiul a murit. Nu cred să fie numai o impresie, nu cred să fie vorba de remarcă lui Proust: că spațiul e tot atât de trecător ca și timpul (finalul lui

„Du Coté de chez Swann”). Nu, nu e o simplă impresie datorată bătrâneții. Bucureștiul e pe cale de a fi „executat” și înlocuit cu altceva – urât.

N. Steinhardt
25 august 1987

„Orice critic lucrează cu materialul clientului”

**(Nedatat – data poștei: Târgu-Lăpuș,
12 iulie 1987)**

— *Vă interesează cine sunt cititorii dv.? Primiți scrisori de la ei? Ce anume reclamă ele? Care ar fi cititorii pe care vi i-ați dori? Cum vedeți „cititorul de critică”? Cine e el? Ce așteaptă el de la critică?*

— *Mă bucur când aflu că cineva (oricine) m-a citit cu plăcere. Mi se întâmplă – nu-mi vine a crede că-i adevărat – că am fost citit (de tineri mai ales) cu folos, curiozitate și intensitate participatorie. Poate fi bucurie mai mare? Sticla aceasta a căpitanului Grant aruncată în marea tipăriturilor – când ajunge în mâini cercetătoare și receptivă, ce răsplată incomparabilă pentru un scriitor, fie el un simplu diletant de mâna a zecea!*

— *Care vă sunt primii cititori ai textelor dv.? (Înainte de a fi publicate!) Mă bazez pe o informație din*

Epistolar – un text despre Jurnalul de la Păltiniș a ajuns la A. Paleologu înainte de a vedea lumina tiparului.

— Citesc rareori prietenilor mei texte nepublicate. Cu „Jurnalul fericirii” am făcut o experiență mai mult decât tristă. Citesc textele despre care îmi dau seama că au șansa să fie publicate.

Cu Al. Paleologu mă sfătuiesc uneori, mă citește ca un adevărat prieten, adică în mod mai mult decât exigent, necruțător, ca un belfer acru și cu dușmănie.

— *Și pentru că tot am amintit de Jurnalul de la Păltiniș, cum apreciați câștigul acestei „școli” a lui C. Noica? Din ceea ce au făcut până acum Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu, Sorin Vieru... se justifică investiția făcută în ei?*

— Liiceanu, Pleșu, Vieru sunt desigur „băieți” foarte buni. Pleșu îmi pare îndeosebi talentat: ca vorbitor (la T.V., de ex.: excelent), autor, conferențiar... Talentat, cult, inteligent. Liiceanu îmi pare mai tern: Politropia sa o socotesc seacă, forțată, anostă.

Sunt tustrei, ca mai toți din generația lor, susceptibili la culme, vulnerabili, supărăcioși nevoie mare. Păcat că s’o oameni cu merite certe.

De altfel, în jurul lui Noica nu s’a format un „cerc”; ci cu totul altceva: Păltinișul e un loc de pelerinaj național.

— *Nu v-ați gândit vreodată că Rohia ar putea deveni un loc adecvat unde „să se adune sămânță bună pe pământ bun”? Eu cred că ar fi destui tineri interesați să se călească (nu să se încălzească) la focul Rohiei?*

— În vara aceasta, ulterior apariției Escalelor în timp și spațiu, am primit numeroase (!) vizite ale unor tineri și mai puțin tineri, care mi-au declarat că îmi citiseră cartea cu atenție și că le-a fost pricină de plăcere și mulțumire, interes ba și de entuziasm. M-am simțit emoționat, stingherit și uluit. Erau totuși sinceri. Nu exista nici un motiv pentru care să-mi turuie brașoave. A trebuit să-i cred. Drept care, fericire și spaimă.

Nu mă bucur de suficient prestigiu și talent ca să pot preface Rohia într-un Păltiniș secund. Mi se publică – de la o vreme încoace – foarte rar și foarte greu câte un text – și acela anodin.

Ioan Alexandru ar fi putut da Rohiei faimă. Nu a mai venit aici de multă vreme. Păcat. Alături de el poate că puteam fi și eu de folos.

— *Ce credeți că poate face pe un critic original? Judecata de valoare în sine și/sau stilul judecății? Ce mai poate da originalitate unei opinii critice?*

— Nu explicarea unei opere constituie aportul criticii. Ci calitatea entuziasmului și adâncimea admirației. A răs Mircea Iorgulescu („Entuziasmul

militant” în „România literară”), dar cred că pe nedrept, Gide îmi vine în ajutor. Totul e să admiri: just (să ai gust) și puternic. Șerban Cioculescu nu s-a sfiit a fi un critic entuziast al lui Arghezi, Zarifopol al lui I. L. Caragiale, Ion Barbu al lui Mateiu, Valery Larbaud al lui Bitler, Gide al lui Dostoievski, Mann al lui Goethe etc.

— „*Criticul e cucul instalat în cuibul autorului*”. (G. Poulet, *Conștiința critică*). *Ce e criticul în opinia dv.?*

— Formula lui G. P. e excelentă; grozavă. (Am spus și eu mai de mult că: orice critic lucrează cu materialul criticului.) Criticul e un intercesor între operă și cititor. „Scrie” și el: marii critici sunt și ei creatori (Sainte Beuve dixit!) Criticul primește revelația și o descoperă cititorului. El atrage atenția asupra fenomenului. Cheamă. Află comori. Și tot el pune lucrurile la punct.

(A nu uita că există o părere cf. căreia cucul în iulie se preface în uliu.)

— *Are literatura română autori importanți în a căror cuib nu s-au așezat „cuci”? Cum ar putea fi aduși aceștia în actualitate?*

— Exemple de scriitori uitați mi se par a fi: Mircea Streinu, C. Fântâneru, Corneliu Moldovan, Ion Ghica (trebuie să luptăm împotriva nedreptei interdicții îndreptate împotriva sa, e o prostie fără pereche), I. M. Sadoveanu („Sfârșit de veac în București”, „Anno

Domini”), N. Crainic, Paul Zarifopol (l-a comentat și lăudat Al. Pal., bine a făcut), Horia Stamatu (aceleași observații ca pentru Vintilă Horia), Sanda Stolojan.

Și frumoasa poveste a lui Urechea: „Zânele din Valea Cerbului”.

P.S. Am fost rău bolnav. Plec mâine la Cluj, la spital (Clinica III Medicală). De acolo, de va da Domnul, la București.

Cu multă afecțiune,
N. Steinhardt

Cer iertare pentru defectuoasa dactilografie. Credeți că există șanse (ori măcar probabilități) să apară?

Oricum, mulțumiri pentru gândul bun.

Şase scrisori

Târgu-Mureş, 29 august 1987

Iubite domnule Steinhardt,

Am reuşit, în urmă cu câteva ceasuri, să intru (cu trudă şi umilire, la discreţia unui iubitor de medici, avocaţi – bineînţeles, absolvenţi ai altui „drept”–, şefi de restaurante ş.a.m.d., nu de scriitori, care nu-i pot oferi nimic altceva decât cărţi, din vânzarea cărora... trăieşte) în posesia „Epistolarului” lui Gabriel Liiceanu, de a cărui apariţie sunt convins că aţi aflat (el include şi textul dv. din „Familia” despre „Jurnalul de la Păltiniş”), şi găsesc în el un extraordinar sprijin moral pentru întreprinderea pe care am cutezat (aproape iritant prin insistenţă) a vă ruga a-i da curs. Nu suntem, sau mai bine, nu vrem să fim, singuri pe lume şi unii dintre noi, cei mai necopţi şi mai netrecuţi prin viaţă, încercăm să ne găsim un sprijin, un model în arta de a fi a unor contemporani. Şi mi se pare un mare păcat să nu profităm de experienţa lor. Nu vreau

să mă justific. Vreau doar să găsesc un generic unui devotament care nu s-a putut împlini altfel. Aş fi vrut, fireşte, să pot sta în apropierea dv., nu în regim epistolar. Şi nu doar de cele puţine luni de când vă trimit, cu tot felul de strangulări, scrisoriile şi întrebările mele.

Avem prea puţine modele în preajma noastră, care să stea şi înaintea şi după lecturile noastre. Avem nevoie, dincolo de cărţi, de cărţi vii, de oameni cu trup şi suflet, a căror respiraţie să o simţim aproape, ori de câte ori ne gândim a întreprinde ceva.

Sper că până la primirea acestei scrisori aţi primit şi ultimele întrebări pe care vi le-am trimis. Stau, aşteptând răspunsurile lor, ca între scrisorile lui Rilke către un tânăr poet şi acest „Epistolar” al lui Liiceanu.

Cu cele mai bune sentimente,
Nicolae Băciuţ

Târgu-Mureş, 3 septembrie 1987

Iubite d-le N. Steinhardt,

Am primit ultimul dv. plic. Din nou, ce s-o fi întâmplat? Cu o foarte mare promptitudine. Între timp v-am mai expediat câteva rânduri, stârnit fiind de „Epistolarul” lui Liiceanu.

Aș vrea să reiau „epistolarul” nostru de la un răspuns al dv. Sigur, nu agreez, nu încurajez ș.a.m.d. lașitatea, șmecheria. Nu sunt indulgent cu inși din aceste categorii. Încerc, în schimb, să-mi explic, să înțeleg circumstanțele în care semenii noștri (fie ei scriitori au ba) devin lași, șmecheri. Pentru că nu orice gest de lașitate sau șmecherie e amendabil. Poate că greșesc. Dar sunt situații în care un laș sau un șmecher pot fi scuzabili. Mă gândesc, firește, la cazurile în care, de pildă, șmecheria nu numai că nu e dăunătoare, ba chiar face bune servicii, e singura soluție. Cred că sunt și gesturi de lașitate nevinovate, că lașii pot avea circumstanțe atenuante. Dar... Nu doresc să devin avocat (fără voie) al șmecherilor și lașilor. Îmi iau doar îngăduința să-i înțeleg.

Cu voia dv., continuăm să dialogăm. Vă mulțumesc pentru acest lucru.

Cu sinceră prețuire și afecțiune,
Nicolae Băciuț

P.S. Am primit de curând ultimul „Echinox” despre iubire. Despre fidelitate se află la loc de cinste.

P.S. II. Am dat domnului Moraru textul dv. pentru „Vatra”. El va intra în numărul 10.

Rohia, 1987 – 1988

Sărbători fericite,

La mulți ani!

Nespusa bucurie a slăvitului Praznic al Nașterii Domnului să coboare asupra noastră revărsând în inimi pace și liniște, iar Anul Nou să ne aducă sănătate, fericire și, întru toate, bună sporire.

Cu sinceră și caldă afecțiune,
N. Steinhardt

Rohia, 9 martie 1988

Stimate și iubite domnule Nicolae Băciuț,

În primele zile ale lunii februarie, eu aflându-mă la spitalul din Târgu-Lăpuș (în urma unei foarte urâte opărelor de gradul 2), am fost vizitat de domnii Prof. Teohar Mihadaș și Florin Horwath, care mi-au predat „Revista română pentru străinătate” în trei exemplare (francez, englez și german), din partea domnului Constantin Zărnescu, autorul piesei „Regina Iocasta”, publicată în acele reviste, tustrele însoțite de dedicații foarte amabile și măgulitoare.

Mi s-a transmis dorința autorului ca eu să redactez un text pentru programul Teatrului din Târgu-Mureș, unde urmează să fie jucată toată piesa.

Am citit „Regina Iocasta” încă la spital fiind și mi-a plăcut foarte mult; e un lucru excelent și de reală frumusețe.

De îndată ce m-am înapoiat la mănăstire, oarecum lecuit (pe deplin nu-s nici acum) am scris textul cerut și l-am trimis domnului Zărnescu; mi-a răspuns că-l găsește foarte bun și că l-a dat spre publicare revistei „Vatra”.

Am rămas surprins. Eu știam că textul este destinat programului teatrului.

Oricum, știind că revista „Vatra” mi-a refuzat în repetate rânduri texte și că un interviu mi l-a publicat mult trunchiat, l-am rugat pe dl. Zărnescu să nu aibă prea mare încredere în eventualele făgăduințe ale revistei „Vatra” și să se ferească de amânări care pot fi o formă politicoasă de refuz.

Îndrăznesc să fac apel la bunăvoința dumatăle spre a te informa care este adevărul: va fi publicat textul meu ori ba? Și te rog să-mi răspunzi deschis, pe șleau, care-i adevărul.

În caz că „Vatra” nu mă va publica ori are de gând să publica textul trunchiat, te rog mult să binevoiești a-l avertiza pe dl. Zărnescu ca să mi se restituie textul (dacă nu va fi publicat de programul teatrului).

Mi-am permis să-l sfătuiesc și pe dl. C. Z. să se adreseze dumatăle, dar am crezut că e bine să o fac și personal.

Dacă textul meu nu are șanse serioase să fie publicat de „Vatra” ori programul teatrului, doresc să mi se restituie textul ca să încerc a-l publica în „Steaua” ori în „Familia”.

Nădăjduiesc că nu veți lua în nume de rău rugămintea mea. „Vatra” obișnuiește să trunchieze textele, așa cum băcanul taie dintr-o bucată de brânză socotită prea mare de mușteriu. Ori, „Regina Iocasta” e o piesă de toată frumusețea, am scris despre ea cu mare plăcere și din inimă și nu aș vrea ca textul meu să nu fie publicat integral și tratat (cum mi-a fost interviul) ca o bucată de brânză telemea.

Te rog, iubite domnule Băciuț, să-mi răspunzi sincer și fără menajamente, să știu care-i adevărul adevărat. Cred că ai posibilitatea să afli și care sunt adevăratele intenții ale teatrului.

Cu statornică, aleasă și devotată afecțiune,
al d-tale semper fidelis

N. Steinhardt

Târgu-Mureș, 14 martie 1988

Iubite d-le Steinhardt,

Mă grăbesc să vă răspund pentru că nu aș vrea să se perpetueze o imagine falsă asupra „Vetrei”, pentru că aș vrea să ne situăm deopotrivă de partea adevărului. Vreau doar să precizez că la ce mă voi referi se înscrie în arcul de timp de la 1983 încoace, de când lucrez la „Vatra”. Despre o revistă – ca și despre fiecare din cei care o fac, în parte – se vorbește în chipuri diferite, în funcție de măsura în care „avocații” au intrat sau nu în relații cu redactorii, au fost refuzați sau nu ș.a.m.d.

Iubite d-le Steinhardt, primul text pe care-l știu să-l fi văzut în redacția „Vetrei” a fost o replică dată lui H. H. Stahl, o replică bine cumpănită, o necesară, și de astă dată, restabilire a adevărului. Materialul a mers la București, „la lectură”, și a fost apoi respins, ca apoi, același material să apară fără probleme în „Viața Românească”. E firesc să se iște suspiciuni în privința „Vetrei”. Deși nu ea a scos materialul dv., o spun în deplină cunoștință de cauză. Chestiunea este de „lector”. Poate și de circumstanțe. Oricum, cel care ne „citește” pe noi nu e identic cu cel care „citește” „Viața Românească”. Nu e vorba numai de subiectivității diferite, ci și de lipsa unor criterii clare de „acceptare”

sau „respingere” a unui material. A apărut apoi în „Vatra” „Eroismul la români” – un text al cărui titlu l-am dat și pe bandă, în pagina 1. A fost o onoare pentru noi – nu sunt circumstanțial, și textul s-a bucurat de un frumos ecou. A urmat un alt text, de a cărui existență știu foarte puțin – și pe care l-ați trimis lui Dan Culcer. Acesta – aflat într-o pasă delicată, și cu plecarea Mariei Mailat în Franța și cu treburile gospodărești în perspectiva plecării, nu a propus – l-am întrebat pe dl. Moraru, nimănui acest text spre publicare. A inventat o poveste și, probabil, v-a trimis materialul, vorbind în cine știe ce chip despre colegii de la „Vatra”, cum a făcut-o de nenumărate ori, inclusiv în ceea ce mă privește punând și răspândind pe seama mea o calitate pe care n-o am: „securist”, și care poate ușor compromise pe oricine. Martor mi-e Dumnezeu! A urmat interviul, care a plecat la București și s-a întors și a apărut așa cum ați văzut și cum, poate, n-ar fi trebuit să apară. Repet, însă, nu s-a modificat în redacție nimic! Ultimul text pe care ni l-ați trimis și care a apărut în „Familia”, a fost programat și în „Vatra”, și era cât pe ce să apară în același timp și la noi.

Apoi, în ceea ce mă privește, am predat „Tribunei” un interviu și „Scrisoarea către un tânăr poet”. Au trecut luni și nu a apărut nici un text, și nu știu ce soartă vor avea. Am predat un interviu și revistei „Steaua” – de două luni. Încă aștept.

În ceea ce-l privește pe Constantin Zărnescu, a cărui piesă o cunosc și vă dau întru totul dreptate – este poate cel mai însemnat debut în dramaturgie din acest deceniu – încă nu a trimis „Vetrei” nici un text de-al dumneavoastră. Din câte știu, „Regina Iocasta” este în repertoriul Teatrului Național din Târgu-Mureș, și ar fi trebuit să aibă premiera cu un an înainte. Între timp s-au schimbat și directorii teatrului, vor mai fi fost și alte motive și premiera a fost amânată, dar piesa e din nou pomenită – într-un interviu în presa județeană – ca urmând a fi pusă în scenă.

Iubite d-le Steinhardt, aș vrea să vă asigur încă o dată că „Vatra” versus redactorii ei nu au în obicei a tăia texte ba, dimpotrivă, sunt atâtea situații în care fie dl. Moraru, fie dl. Sin se bat pentru o frază, pentru un cuvânt. Vă repet, sunt niște oameni de caracter și de foarte bună condiție morală. Îi respectă pe autori și textele lor. Dar, din păcate, nu ei sunt ultima instanță – știți și dv. – care decide forma în care apar textele. De-ați ști cât suferă pentru un text trunchiat!

Vă voi da de știre de îndată ce va sosi vreun text din partea domnului Zărnescu pe adresa noastră.

Al dumneavoastră, cu constantă
și sinceră prețuire,
Nicolae Băciuț

Rohia, 19 martie 1988

Stimate și iubite domnule Băciuț,

1) Mai întâi: mulțumiri pentru prea bunele, prea măgulitoarele, prea hiperbolicele, prea fantasticele aprecieri ale vorbirii mele de la Bistrița.

Reținând doar 2% din cele spuse, încă aflu motive arhisuficiente pentru ca să mă umflu în pene și să mă rog lui Dumnezeu să nu mă lase să cad în amarnicul păcat al trufiei.

2) Vă rog mult, dacă și când C. Zărnescu vă va remite articolul meu, să-i purtați de grijă. Nu cred să poată isca vreo „problemă” – e un text estetic-etic*.

3) Felul în care îmi scrieți, mă determină să vă întreb: aș putea relua colaborarea la „Vatra”, trimițându-vă din când în când un text? Am șanse de a fi publicat?

4) Am un text despre „Sala de așteptare” a lui Bedros Horasangian (6 file ½ la 2 rânduri). L-ați publica? Să vi-l trimit?

N. Steinhardt

* De va fi cazul, rog atenție la corectură! Se tipărește astăzi, în general, cu greșeli grosolane. Textul meu despre Noica în Steaua 2 e un exemplu, neplăcut.

„Noica a fost pentru generațiile actuale ce a fost Nae Ionescu pentru cele interbelice”

(Rohia, 19 martie 1988)

— *Intervenția dumneavoastră, „Note discontinue despre cultură și timp”, de la Bistrița, din cadrul „Saloanelor culturale Liviu Rebreanu”, a fost, fără nici o rezervă, cea mai spectaculoasă (!!!) expunere la care mi-a fost dat să particip până acum, și, har Domnului, au fost destule! Abordare profundă, fără rezerve și prejudecăți, erudiție, subtilitate, artă persuasivă – iată doar câteva din trăsăturile care au făcut din intervenția dv. cea mai aplaudată prezență „în spațiul și timpul cultural” de la Bistrița.*

De aceea vă întreb ce-nseamnă pentru dv. a comunica, a dialoga, a convinge? De altfel, unul dintre vorbitorii de la Bistrița afirma că avem nevoie nu de o paradă a informației, ci de forță a convingerii.

— A comunica, a dialoga nu poate, firește, însemna altceva decât a vorbi absolut liber.

Acesta-i secretul: libera vorbire.

În scris pot exista ocolișuri, abilități, stratageme. În vorbire, nu.

Nu-i neapărat nevoie să convingi pe ceilalți. Dar e neapărat nevoie:

1) să fii convins că vorbești, tu, din convingere și nu din alte motive,

2) să se simtă că dorești să convingi, că faci tot ce-ți stă în putință în vederea împlinirii acestui scop.

Totul, aici, e o problemă de sinceritate, de, cum zic francezii – franc parler.

Se simte, se simte numai dacă acel care vorbește spune ce crede ori folosește formule.

Vai celor ce nu pot dialoga și comunica: îi așteaptă însingurarea, inhibiția, bolile psihice (datorate refuzării), plictiseala, neurastenia, încrâncenarea și până la urmă abrutizarea.

Și mai e nevoie de nițel entuziasm, nițică viață, nițică tinerețe – și să se simtă că pentru tine, cel ce vorbești, actul vorbirii e o bucurie, nu o pedeapsă ori un consemn.

— *Ce efecte pot avea parantezele în evoluția unei culturi? Dar a unui scriitor?*

— Parantezele, dacă vin din cauze lăuntrice, nu sunt nefaste. Pot chiar reprezenta faze de acumulare.

Dacă se datorează unor cauze externe sunt periculoase. Dar o ființă vie (individuală sau colectivă), dacă e sănătoasă și puternică, își reia deîndată funcționarea normală (numai să nu fi fost paranteza prea lungă, prea radicală și distrugătoare).

— *Ați fost la Bistrița cei mai străluciți reprezentanți ai unei generații de elită: N. Steinhardt, Mihai Șora, Al. Paleologu, apoi mai tinerii Andrei Pleșu, Gabriel Liiceanu, Sorin Vieru ș.a. Lipsese C. Noica. Ce simțiți atunci când dintr-un astfel de cadru lipsește un mare prieten? Dar când el pleacă definitiv dintre noi? (La puțin timp după aceea, C. Noica pleca dintre noi pentru totdeauna).*

— Tare ne-a lipsit Noica. Luasem, cu Oliv Mircea și Ioan Pinte, hotărârea de a-l chema negreșit pe Noica la Bistrița în octombrie-noiembrie 1988, la un „seminar” dedicat lui și operelor lui. Eu mi-am rezervat subiectul: Rostirea filosofică românească. Am scris și textul, se cheamă „Noi cuvinte den bătrâni”. Poate că ne vom reîntruni la Bistrița, dar, vai, fără Noica. Îi simt lipsa din ce în ce mai dureros.

— *Cum vedeți posteritatea lui C. Noica? Care considerați că e locul lui în cadrul culturii române? Cum ar putea fi mai bine impus în circuitul valorilor universale?*

— Pleșu e un băiat foarte talentat, excelent vorbitor, cult, viu. Liiceanu mi se pare prea didactic și „profesoral”. Vieru cam fad.

Noica a fost pentru generațiile actuale ce a fost Nae Ionescu pentru cele interbelice.

Noica a fost un moment al conștiinței românești.

Foarte greu poate fi înlocuit.

Apoi dispunea de prestigiul suferinței și al sincerității. Pe plan universal cred că-l putem valorifica numai prin excelențele lui lucrări cu caracter strict filosofic.

— *L-ați cunoscut și pe Mircea Eliade. Ce calități credeți că i-au asigurat acestuia impunerea în conștiința veacului? Cum vedeți integrarea lui deplină în cultura românească? Restituirea operei sale culturii române?*

Dar a altor valori risipite de un destin potrivnic pe alte meridiane?

Însușirile principale ale lui Eliade au fost:

- a) o extraordinară putere de muncă
- b) o voință și o perspectivă rar întâlnite
- c) o memorie senzațională
- d) o „curiozitate” nesățioasă
- e) un talent literar cu totul excepțional, nuvelele lui sunt superbe, ca și „Noaptea de Sânziene”
- f) pe plan uman: modestia absolută, bunătatea, mărinimia.

De asemenea: o rigoare științifică impecabilă.

Trebuie să fie publicat în românește tot ce a scris. Slavă Domnului că a încetat ostracizarea lui Cioran; dar mai e mult de făcut. Vintilă Horia (din Spania) trebuie neapărat recuperat, e un scriitor superb și nu există nici un motiv să nu i se publice la noi „Dumnezeu e născut în exil”, „Scrisoarea a 7-a” ori recenta carte despre Goya.

*

Deși textul meu din „Steaua 2” e plin de erori de tipar, boacăne (talent în loc de talant, șavăitor în loc de neșovăitor), deși a suferit mici operații estetice și tăieturi, vă rog să-l citiți: veți înțelege – pe cât permite textul – cât de mult a însemnat Noica pentru mine.

*

Rog răspundeți-mi degrabă ref. Bedros Horasangian. Și ref. la o eventuală colaborare a mea, mai susținută, la „Vatra”. Numai că eu, fără a depăși limitele bunului simț, nu prea scriu în stil lozincar.

Cu multe mulțumiri și cele mai bune și mai alese simțăminte și trainică afecțiune, al Dv.

N. Steinhardt

O scrisoare

Rohia, 20 martie 1988

Așadar, iubite domnule Băciuț, vorbirea convingătoare presupune sinceritate și o doză de căldură lăuntrică. Să se simtă că vorbitorul vorbește din inimă, nu din burtă. Și se mai cere ca el să accepte un risc, riscul consecințelor vorbirii sale libere. Vorba lui Octavian Paler, vorbirea – comunicarea este ca o coridă. Auditoriul, ca și spectatorii coridei, va să-și dea seama că vorbitorul nu e un fricos. Nici matadorul laș, nici vorbitorul timid și grijuliu și care tremură'n pantalonii săi nu pot stabili un contact, nu pot comunica, emit niște biete unde care tot la ei se-ntorc. Orice lucru, în această lume, ca să aibă probabilități de izbândă, cere asumarea unui risc minimal. Fără nici un risc nu poți face nimic, nici trece strada, nici mânca o roșie. Darmita vorbi convingător!

În altă ordine de idei:

De ce ați trimis „Sfaturi către un poet”, „Tribunei”? Mi-ați spus doar că doriți să publicați micul text în „Vatra”!

Și cu privire la colaboratori se cere asumarea unui risc minimal.

Răspundeți-mi referitor la Bedros H.

Cu stimă și drag,
N. Steinhardt

„Memoria e un receptacol înfricoșător”

(Data poștei: Târgu-Lăpuș, 7 aprilie 1988)

— Într-un moment în care literatura e concurată de alte genuri artistice, cum vedeți destinul literaturii, perspectivele ei?

— Nu pot proroci. Concurența mass-media e mare. Nu cred însă că e o concurență pe viață și pe moarte, deocamdată cel puțin. Mai degrabă socotesc că sunt două căi paralele care pot foarte bine (ca și domnii Chirac și Mitterand) coabita.

— Ce ne puteți spune despre „con competiția” genurilor în literatură? Sunt genuri privilegiate, genuri în suferință? (și din perspectiva emițătorului și din cea a receptorului?) Se poate vorbi de „popularitatea genurilor”?

— Desigur, există o popularitate (în timp) a genurilor literare (ca și a bolilor, a viciilor, a virtuților). De câteva secole încoace, romanul este cel mai popular.

La noi, critica e abundentă și... căutată. Tocmai pentru că „critică”, adică surpriză și personalitate, lumea e sătulă de enunțări autoritare și uniforme. Își pune nădejdea în critici.

Ne-ficțiunea (non-fiction) pare a se bucura și ea – în occident – de o surprinzătoare popularitate.

Să nu uităm crescândă vogă a cărților de știință popularizată.

— *Care e poziția dv. față de experiment în literatură?*

— Depinde de rezultate. În principiu, experimentul în muzică, plastică și literatură mi se pare a ține de faza pregătitoare a operei. Opera-experiment este în general plictisitoare, agresivă și înfumurată.

— *Credeți că literatura prezentă în revistele de specialitate din țară reflectă pulsul real al literaturii contemporane?*

— Aida de! Vreți să glumiți.

— *Ce vi se pare excesiv la reviste și ce neglijat?*

— Excesiv, peste măsură, peste poate: balastul de banalități și lozincărie. Nu avem reviste. La un moment dat „Viața Românească” a încercat... nu i-a mers.

— *E destul de greu să se facă clasamente în literatură, în publicistică. Și totuși, vă întreb care considerați că sunt scriitorii români contemporani*

reprezentativi, de frunte, și care reviste sunt cele mai izbutite?

— Scriitorii de frunte, îi știm cu toții. În proză și poezie (vii): Aug. Buzura, M. Sorescu, Ileana Mălăncioiu, Ana Blandiana, Bogza, Eugen Barbu („Groapa”, „Săptămâna nebunilor”), D. R. Popescu (nu fără rezerve), Șt. Aug. Doinaș; speranțe: Horasangian și mai ales Gabriela Adameșteanu.

Dintre cei recent decedați: Caraion, Nichita, Preda, Sorin Titel, Dana Dumitriu.

Bietele reviste... fac și ele ce pot. Mai izbutite: „Steaua”, „Familia”, „Convorbiri literare”.

Vatra? Cam prea prudentă... Și „frică unde nu este frică”.

— *Cum vedeți rolul revistelor studențești, al căror colaborator statornic sunteți, în promovarea valorilor culturale?*

— Ar putea juca un rol de seamă. Unele excelente: „Echinox” (e în cădere), „Opinia studențească” (acolo e un cenzor strașnic, prof. Petre Ioan: ne-a interzis, pe Gh. Grigurcu și pe mine).

— *Să acceptăm că vi s-ar da direcția unei reviste. Pentru care ați opta?*

— Mă ferească Dumnezeu. M-ar aresta după cel dintâi număr (încă în faza de șpalț).

— *Ce program ar avea această publicație?*

— Scrisul liber, cuvântul liber, Viva la libertad!

*

— *Ce înseamnă acum pentru dv. actul creației? Dar a scrie?*

— *Ce înseamnă pentru oricine, cred: fericirea și efortul. Mai întâi: clipele ori ceasurile, ori zilele de panică, apoi cele de euforie.*

— *Ce înseamnă timpul pentru dv.?*

— *Cel mai aprig dușman al nostru (Proust dixit).*

— *Dar memoria? (Am în vedere și o afirmație a lui Borges: „Imaginația e făcută din amintiri și din uitare”).*

— *Memoria e un receptacol înfricoșător, fără saț: pe care noi îl umplem.*

Să ne străduim din răputeri a-l umple cu fapte bune și frumoase, pentru ca, la sfârșit, să nu ne cötropească – nemilos – cu amintiri urâte și aprige regrete inutile.

Ca auxiliar de lucru: ferice de cei cu memorie bună (Napoleon, Iorga, Mircea Eliade...). Nici că se poate concepe un „om mare”, o operă mare, fără o memorie solidă.

— *Oglinda – un motiv, un pretext, un simbol. Ce e oglinda pentru dv.?*

— *Un mister. O provocare. Un fel de „satori” zenist. O ispită. Un farmec. E – ca și stânga-dreapta – una din marile taine ale lumii create.*

Mă fascinează. M-a fascinat din copilărie. I-a fascinat pe foarte numeroși pictori. Vedeți: Las meniuas ale lui Velasquez (și comentariile lui Michel Foucault).

P.S. Nu-s mirat că „Iocasta” întâmpină greutate: e o piesă excelentă, e o frumusețe. De mirare ar fi fost să nu i se facă mizerii!

Fierb de supărare.

Cinci scrisori

Târgu-Mureș, 23 martie 1988

Iubite d-le Steinhardt,

Am primit azi prima dv. scrisoare; am înțeles, din convorbirea noastră telefonică, dac-am înțeles bine, că urmează o a doua, cea cu textul dv. despre Bedros Horassangian și a sa „Sală de așteptare”. Avem deja în redacție, programat pentru mai, textul Silviei Udrea, un text mai scurt, firește, pentru „Filtre”, și nu e tocmai ceea ce am vrea noi să fie, pentru că există o... unanimitate în redacție față de Bedros, om drag nouă tuturor, și ca om și ca scriitor. Va avea, prin urmare, parte de două puncte de vedere critice, deși „Vatra” nu are acest obicei de a da două cronici la un autor. Domnul Moraru, care a asistat la discuția noastră, a confirmat că va publica textul despre Bedros, numai că va lăsa o... pauză de un număr sau două între cele două texte critice. Dar ați putea să ne trimiteți și alte texte. Am întrebat din nou, pe directorul adjunct al

Teatrului Național din Târgu-Mureș, care e soarta „Reginei Iocasta”. Se pare că, totuși, soarta ei nu e prea fericită, întrucât există rezerve la Consiliul Culturii privind punerea ei în scenă. Deocamdată, stă. Nu e luată nici o hotărâre definitivă, deci nu e dată în lucru și nu e dat la tipar nici Programul de sală. C. Zărnescu nu a trimis încă nimănui la redacție textul dv. despre „Regina Iocasta”. Și-o fi plănuit vreun drum la Târgu-Mureș și ni-l va aduce personal?! Dar până la apariția textului despre Bedros ne-ați putea trimite altceva. În momentul de față nr. 3 e sub tipar, nr. 4 e dat integral la cules, nr. 5 e la tehnoredactare, iar la nr. 6 s-a făcut un proiect nedefinitivat. În rest „Vatra” e larg deschisă. În altă ordine de idei, repet, nu știu ce se întâmplă cu textele pe care le-am dat „Tribunei” și „Stelei” – interviuri și Scrisoarea dv. despre poeți și poezie. Ele sunt date de mai bine de o jumătate de an. Firește, aș fi preferat să le public în „Vatra” însă indicația, desigur,... superioară, e să nu publicăm decât un singur interviu pe an cu un autor. Voi încerca în toamnă, din nou. Sper să am și câștig de cauză. Instanța care ne judecă este imprevizibilă și inconsecventă în a spune da sau nu. De pildă din nr. 3 ne-a căzut un interviu cât se poate de... marxist. Am înlocuit interviul cu un text al lui Cioran despre Eliade și el a rămas. Numărul 3 se ocupă și de posteritatea lui Noica. Semnează Bercea, Vieru, Pleșu... Și mai avem

încă vreo cinci materiale în portofoliu. Nu știu cum se vede din afară, dar cei care fac efectiv „Vatra” – Moraru, Sin, Ceontea și subsemnatul, disprețuim (e un cuvânt potrivit?) cred, aceleași lucruri pe care le disprețuiți și dv., prețuind în același timp valoarea și adevărul. Dar la întrebarea „Ce mai facem?” nu prea putem răspunde decât cu „facem și noi ce putem!” Cred că mă înțelegeți foarte bine. Poate că primăvara aceasta ne va aduce mai mult senin în sufletele și în faptele noastre.

Al dumneavoastră,
Cu cele mai bune sentimente,
N. Băciuț

Târgu-Mureș, 26 martie 1988

Iubite domnule Steinhardt,
Acum, când vă scriu, lucrurile sunt destul de limpezi. Domnul Moraru a primit textul dv. despre Bedros Horasangian, l-a citit, și a spus că el va fi publicat în „Vatra”, după 2 numere de la apariția textului Silviei Udrea despre Bedros, o recenzie de două file și jumătate.

Am rămas apoi dator cu un răspuns: De ce n-am publicat în „Vatra”: *Scrisoarea către un tânăr poet?*, scrisoare pe care a citit-o și Mihai Sin. Și n-a avut nimic împotriva publicării ei în „Vatra”. M-am răzgândit însă eu dintr-un motiv cât se poate de provincial: au existat atâtea porniri împotriva mea, manipulate de Dan Culcer, printre ele numărându-se și aceea că am luat spațiul tipografic al unor juni poeți târgumureșeni. Acesta e și motivul pentru care nu am publicat de trei ani de zile nici o poezie în „Vatra”. Vroiam ca „Scrisoare către un tânăr poet” să fie însoțită și de câteva poeme. De aceea, m-am hotărât să propun „Tribunei” „Scrisoarea...” și un grupaj de versuri. Am primit dese asigurări că... în curând „Scrisoarea...” și poemele vor apărea. Dulce amăgire care durează de mai bine de o jumătate de an. Parțial am înțeles amânarea prin „imperativele” ultimelor luni. Dar de atunci iar au trecut niște luni. Încep să nu mai înțeleg ce se petrece de fapt. Îmi voi ridica, totuși interdicția de a publica poezie în „Vatra” și, în consecință, voi lua legătura cu cei de la „Tribuna” pentru a retrage „Scrisoarea...” și a o publica, cât mai repede posibil, în „Vatra”.

Se pare că sunt în anumite împrejurări prea credul și prea naiv, că mizez prea mult pe bunul simț. Cel de toate zilele! Este și motivul pentru care am acceptat să fiu amăgit (mințit) de opt ani de zile în legătură cu un

volum predat unei edituri din partea căreia am primit asigurări... ferme că voi apărea... la anul. Și aceasta de opt ani de zile. Riscul de a avea prea multă încredere. Poate că e și aceasta o vinovăție care trebuie depășită.

Al dv., cu prețuire,
N. Băciuț

Rohia, 9 aprilie 1988

Iubite domnule Băciuț,
Îmi cer iertare că vă deranjez din nou.
Vă rog, dacă și când va fi publicat textul meu despre Bedros Horasangian, să i se facă o mică îndreptare:
La adaosul cu observații de la sfârșit să fie scoase două observații –

1) cea referitoare la folosirea termenului „partide istorice”

2) aceea referitoare la notarea datei cu 09.

Ambele sunt neîntemeiate, urmează să fie suprimate.

Cu multe mulțumiri și alege salutări,
N. Steinhardt

(Data poștei: Târgu-Lăpuș, 11 aprilie 1988)

Iubite domnule Băciuț,

La răspunsuri, la întrebarea ref. scriitori importanți de astăzi aş adăuga: Ștefan Bănulescu, Alice Botez, Ioan Alexandru.

La speranțe: Ovid Moceanu.

La punctul: ce simt când scriu?

Oricine se așează să scrie cunoaște Amețeala și Panica. Fie că se așează Goethe să scrie „Faust” ori Eminescu să scrie „Luceafărul” ori mă așez eu să-mi scriu articolașele, cronicuțele ori eseurilele, tot același sentiment năpădește pe cel ce ia condeiul în mână: un amestec de Frică și Cutremur și Nădejde nebună și Mândrie și Entuziasm și dorință de a lăsa toate baltă spre a gusta o viață pământească simplă, fără de idei și de blestemul scrisului.

Al Dvs.
N. St.

Târgu-Mureș, 2 mai 1988

Iubite Domnule Steinhardt,

Am primit scrisorile dv. cu încântare. Vă mulțumesc pentru răspunsurile date. Încet, încet, paginile de dialog se adună, începând să se contureze un univers coerent. Am primit și scrisoarea cu îndreptările din textul dv. despre Bedros Horasangian. Fiți fără grijă, ele vor fi incluse la locul potrivit. Nădăjduiesc să apară fără greșeli, deși chiar într-un poem de-al meu, din „Vatra” nr. 4/1988 („cap limpede”: Dumitru Mureșan) au apărut niște erori de corectură care deformează cursivitatea și logica demersului liric. Și pentru ca tacâmul să fie complet, o eroare a apărut și într-un poem publicat în „Tribuna”, într-un grupaj însoțit de frumoasa dv. scrisoare. Din nefericire, nici scrisorii nu i-au lăsat P. S.-ul lămuritor, privind caracterul particular al scrisorii și publicarea ei cu acordul autorului. De spaima erorilor – de tot felul – aproape că-mi vine uneori să nu mai dau nimic la tipar. Una e să fi „Gâgă” pentru că ești astfel prin natura ta, și alta e să te faci Gâgă erorile tipografice. Firește că mă aștept ca „locotenenții, slugile, ordonanțele...” lui Eugen Barbu să speculeze aceste gafe. Căci și eu le sunt foarte „drag”, încă din perioada echinoxistă.

Dincolo de toate acestea, am ajuns să pun punct și virgulă unui volum de versuri, „Casa cu idoli sau Memoria ascunsă”, pe care l-am predat Editurii Cartea Românească, domnului Florin Mugur, arătându-se și perspective tipografice pentru 1989. Mai am încă strângeri de inimă. Simt că manuscrisul nu e încă rotund, că sunt lucruri în plus sau mai puțin împlinite, dar încă nu am tăria să renunț la ele. Sper în colaborarea cu domnul Mugur în a da cărții o formă care să onoreze poezia și pe autorul ei.

Nu am nici un semn de la „Steaua” în ceea ce privește dialogul cu dv. Mă gândesc să încerc și la „Viața Românească”. Cine știe? E o revistă mai mult decât respectabilă și poate va deschide paginile sale și unuia dintre dialogurile noastre. O să vă țin la curent și peste câtăva vreme vă voi mai expedia niște întrebări.

Al dv. cu prețuire,
Nicolae Băciuț

„Tu ești un mare scriitor, cel mai mare din generația noastră. Cu totul extraordinar.” (Al. Paleologu)

— Astăzi, 29 iulie 1992, omul de cultură N. Steinhardt ar fi împlinit 80 de ani. Vreau să spun de la început că nu-mi plac aniversările. Am avut parte de prea multe aniversări. În absența lui, de ziua lui, vă propun, totuși, să-l evocați pe N. Steinhardt. Dv., domnule Al. Paleologu, care, într-un fel l-ați cunoscut încă din perioada interbelică, și dv., Mircea Oliv și Ioan Pinteș, care i-ați fost apropiați în ultimii ani ai vieții sale.

Așadar, între sacru și profan, d-le Paleologu, v-aș ruga să aduceți în lumină câteva din penumbrelor biografiei lui N. Steinhardt.

— Între sacru și profan nu mi se par coordonatele exacte. Eu unul n-am avut parte decât așa, printr-un efort de imaginație, să am a percepția sacrului. De altfel, e o alternativă eliadească sacrul și profanul, și eu

cred că sacrul e o noțiune puțin mai largă, o noțiune cosmică, care nu acoperă exact sfera în care poate fi situat nu N. Steinhardt personal, dar polul de atracție care a operat asupra lui și care e nu sacru, ci sfânt. E o mare diferență între sacru și sfânt. Pentru noi, creștinii, sacrul e o problemă mult mai culturală și, în definitiv, sacrul ca experiență este, cum spunea Rudolf Otto, ceva altul decât noi, ceva înfiorător, are ceva zguduitoare, strivitor, ține de dumnezeire, dar ține de dumnezeire nu așa cum o înțelegem noi, ține de ceva care depășește pe bunul Dumnezeu, care pe noi ne interesează. Și Nicu avea pentru această idee de sfințenie o devoțiune, o închinare pe care, de fapt, ar trebui s-o avem și noi și uneori o și avem, dar nu întotdeauna ne reușește. Dar nu cred că oscilarea asta între profan și sfânt (profanul nu e antonimul lui sfânt), adică între lumesc și sfânt eu am cunoscut-o numai în sfera lumescului și nu pot să spun că mărturia mea se poate raporta la interbelic, fiindcă eu l-am cunoscut în 1950 personal. Dar, e adevărat, știam încă din 1932 de existența lui, pentru că am fost coleg de clasă cu un văr de al lui, Aristide Steinhardt, azi trăitor în Belgia, inginer, care mi-a dat atunci, în 32' sau 33' prima carte a lui Nicu Steinhardt (se chema „În genul tinerilor”, semnată Antisthius, în care făcea niște pastişe, niște parodii după textele tinerei generații din epocă. Cele mai reușite erau cele mai

dificile, adică cele în care își asumase parodierea unor buni prieteni ai lui, mai vârstnici, în speță Mircea Eliade, Petru Comarnescu și Dinu Noica. Era mai dificilă parodierea lor pentru că ei nu aveau nici excese de astea, agonice și abisale, și extraordinare ca orice autori atenți la expresie și foarte prudenți, Mircea Eliade avea un stil foarte cotidian, Debutonat (cum spunea) și comunicativ. Noica avea un stil intelectual destul de neutru și cu niște accente ușor care diferențiau, dar foarte proprii. Comarnescu avea un stil de jurnalistică culturală care era stereotip și, ca atare, parodierea lui nu se lega de formule excesive ci doar de stereotipia culturală a epocii. În textele lui Nicu Steinhardt din „În genul tinerilor”, astea trei erau cele mai amuzante, mai reușite. Pentru mine cel mai reușit era cel în care-l parodia pe Dinu Noica, care găsisese spre a-l defini pe Dinu Noica, un concept abstract numit nemâncare. Noica era un om care repudia tot ce este de natură viscerală și, ca atare, în idealul lui era ca oamenii să nu mănânce, să nu tragă consecințele mâncării (operațiunile digestive și restul) și să nu procreeze decât printr-un fel de intenție plasată într-o ordine experimentală și în eprubetă. I se părea că omul este aservit unor funcții biologice extrem de degradante. Și Nicu râdea etribil de chestia asta și a inventat această doctrină a nemâncării care e dezvoltată în pasajul acela într-un mod extraordinar de

hazliu. Nicu avea o înclinație către hazliu, către varianta amuzantă și corozivă a inteligenței și eu sub specia aceasta l-am cunoscut. Adică, întâi și întâi, citisem această carte și apoi din colecția revistei „Vlăstarul” a liceului nostru în care eu intrasem exact în anul în care el ieșise, am văzut textele lui acolo.

Mai târziu am citit în „Revista Fundațiilor Regale” un eseu al lui despre Proust, care m-a umplut de admirație și invidie. Și azi mi se pare că e unul dintre lucrurile cele mai remarcabile care s-au scris despre Proust, împreună cu ce au scris Ibrăileanu și Eugen Ionescu, la noi și în țară. Și cred că la noi în țară s-a produs recepția exegetică proustiană cea mai pertinentă, mai acută și mai originală.

Pe Nicu l-am cunoscut mult mai târziu, în 1954, la Câmpulung, unde eu locuiam clandestin, cu acte false și cu alt nume, și unde a venit să mă vadă. El venise pentru Noica, dar a aflat că sunt și eu acolo. Nu mă cunoștea și i-am fost recomandat ca o curiozitate pe care a venit s-o cunoască. Întâlnirea noastră a avut un caracter fulgerător. Adică ne-am declarat și ne-am constatat prietenii din copilărie și perfect și total exhaustiv comunicanți. El avea o formație intelectuală aproape identică cu a mea, mult mai completă și mai largă, fiindcă avea o curiozitate, o memorie și o rapiditate de aprehendare, cu totul ieșite din comun. Dar cam aceleași repere le aveam amândoi. Atât în

ordinea studiilor noastre academice, care erau juridice, cât și în ordinea literaturii, franceze în principal, și în ordinea amintirilor pariziene și în ordinea tot așa a anecdotei istorice și a cunoașterii Bucureștiului. Ne-am descoperit niște afinități extraordinare și din prima zi am devenit prieteni de totdeauna. Trebuie să adaug că la ora la care vorbim mi-au murit toți prietenii mai apropiați din generația mea, adică Noica, Sergiu Al. George, Dinu Pilat și Nicu Steinhardt. Cel mai mult îmi lipsește Nicu Steinhardt. Dar în așa hal îmi lipsește că mi-l invent în continuare și pentru asta recurg la un adjuvant extraordinar propriu, adică recitesc mereu cartea lui, *Jurnalul fericirii*, carte pe care el mi-a adus-o s-o citesc când a terminat dactilografierea ei, perfect și frumos făcută, impecabilă, în 1972. Am rămas o zi și o noapte s-o citesc și a doua zi am reluat-o, după care l-am telefonat și i-am zis: „Nicule, hai să ne vedem, ca să-ți spun un lucru cu totul important și urgent”. Și i-am spus: „Dragă Nicule, până acuma și de aici înainte o să continuăm la fel, și asta o facem sub vederea lumii, în ochii lumii, și lumea ne știe, ne cunoaște, ne batem pe burtă, ne spunem pe nume, ne purtăm de parcă am fi oameni de rang egal, dar tu ești un mare scriitor, cel mai mare din generația noastră. Cu totul extraordinar”. A crezut că-mi bat joc, că glumesc, a zis că: „Fugi de-aici și nu-ți mai bate joc de mine, eu sunt un diletant” – sigur, cum era el, l-ai

cunoscut foarte bine, avea niște excese, de-alea chinezești, de reculuri și de ipocrită umilință. „Eu nu sunt decât un ratat, un diletant” ș.a.m.d. „Lasă, domnule, i-am spus. Cause toujours! Tu știi foarte bine că această carte e o capodoperă și o să illustreze literatura română în mod eminent, cea a secolului nostru”.

Nu m-a crezut că sunt sincer. Dar credea că am dreptate – asta o susțin. Și-acuma, mulțumită cărții ăsteia, eu îl pot reînvia mereu, pentru uzul meu propriu. Și nu numai al meu ci alor mei. Adică și fiul meu și-l amintește foarte bine și nevastă-mea, deci, în intimitatea familiei mele, Nicu e mereu prezent și mai luăm volumul și citim cu glas tare din el.

— *Ce credeți că l-a determinat că părăsească teritoriul laicului, al profanului, și să îmbrace o altă haină? Cum l-a descoperit pe Dumnezeu?*

— A, ăsta e un lucru care nu se poate explica de un terț?! Eu cred că el l-a descoperit pe Dumnezeu... nu, nu, cred că Dumnezeu l-a descoperit pe el, e clar, fiindcă el era un tânăr intelectual burghez, dintr-o familie ovreiască, foarte înstărită, care-și permisesese, deși avea o profesie, cea de avocat, să lucreze puțin, să călătorească mult, ba la Londra, ba la Florența, ba la Lucarno, ba în Franța, stătea cât poftea, mergea la concerte faimoase. Avea cunoștințe remarcabile în lumea intelectuală franceză și elvețiană. Era un tânăr

care-și permitea o viață luxoasă, rafinată și fără obligații de nici o natură. În afară de astea, era un tânăr cinic, individualist, critic, hedonist etc. Azi am evocat, cu alt prilej, niște fotografii pe care le am acasă, în care apare Nicu Steinhardt în frac, cu o garoafă albă la butonieră, cu o figură de mic provocator diabolic, într-o serată foarte strălucitoare, pe urmă l-am cunoscut ca un spirit voltairean, ironic și extrem de spiritual, care așa zicând, nu pot spune că nu avea nimica sfânt, dar pulsa ireverența în conduita lui, cititor al lui Gide, al lui Cocteau, iar devenirea lui, evoluția lui către faza finală s-a propus, dacă vrei, nu sub ochii mei, dar lângă mine.

Știam încă atunci, de când l-am cunoscut, că, de fapt, cel pe care l-am întâlnit nu mai era acela pe care-l cunoșteam din lecturi și din evocările altora, ci era unul care întâlnește primele texte care l-au zguduit, adică texte teologice și mistere ortodoxe, nu știu care. Atunci mă interesam și eu cam puțin de sectorul ăsta. Prin el am găsit și eu direcția aceasta dar, evident, nu cu aceeași hotărâre și nici cu același spor cu care a făcut-o el. El avea niște prieteni, între care Virgil Cândea, Paul Simionescu, Alexandru Duțu, dar în special Cândea și Simionescu, care erau mai avansați decât el în lecturile și preocupările acestea, și care i-au furnizat de la început textele fundamentale pe care le-a parcurs, apoi s-a descurcat singur. Nu se mulțumea,

sigur, cu literatura ortodoxă și mergea la o literatură și la o doctrină mai largă, adică și catolică și chiar protestantă. Lectura sa mergea din ce în ce mai în adâncime și mai în extindere pe teme creștine, ceea ce nu-i modifica nici conduita, nici forma de expresie, nici aparenta lui linie de gândire. Eram de acord, asta însă e sigur, că cea mai modernă, mai ultimativă formă de aprehendare a lumii, a vieții și a marilor întrebări, cea mai eficace, sigură formă de angajare în real, de decizie, de morală, prin urmare, este cea creștină. Comentând pe Dostoievski, în principal, spunea: „Uită-te, e ceva ce ne obligă să ieșim din amorteala noastră atât de dulce și de franțuzească și să ne asumăm niște intervenții abrupte, fulgerătoare, în existență, de tipul celor pe care ni le sugerează Dostoievski”.

— *Să urcăm puțin mai repede în timp. Credeți că Rohia a fost o eliberare sau o închisoare?*

— O închisoare. Asta o spun sigur. Dar orice închisoare, adaug, este o eliberare. Noi am avut, amândoi, împreună, experiența închisorii propriu-zise. Am avut prilejul, la început, să stau cu el cam vreo douăzeci de zile, la Jilava, în aceeași celulă, și să petrecem circumstanțele relatate de el în „Jurnalul fericirii”, între care episodul cu miracolul care s-a produs când trebuia să spălăm niște gamele înclieiate de arpacaș și am încercat să o facem după o rețetă rău

venită, cu cenușă, și acolo era o oroare de lipici și de murdar și de infect, de care nu mai puteam scăpa și apă nu mai aveam, ne vedeam catastrofați. A fost miracolul pe care-l povestește el acolo, cum din senin ni s-a adus o banie cu apă și am îndepărtat momentul, căci trebuiau să fie prezentate, și am ieșit, ca să spun așa, basma curată, în mod cu totul și cu totul nesperat. Episodul este foarte amuzant relatat. A fost însă foarte dramatic atunci când l-am trăit. Perioada aceea, din camera numărul 18, de la Jilava, este foarte importantă. Acolo am fost veniți câțiva din lotul nostru: adică Teodor Enescu, Remus Niculescu, doctorul Răileanu, Sergiu Al. George și alți prieteni, inclusiv Nicu și cu mine, și acolo se afla și părintele Mina, un călugăr, mi se pare bucovinean, care l-a botezat în celula nr. 18, sub nasul gardienilor și în compania numeroșilor colocatari ai celului, cu știința numai a lui Sergiu Al. George și a mea. El ezitase să facă pasul acesta înainte de a fi arestat. El a considerat închisoarea ca ultimă șansă, ultimul moment în care se putea face, mai ales c-a avut norocul sau șansa, sau așa s-a întâmplat coincidența, să se afle acel călugăr acolo. După aceea ne-am despărțit și nu ne-am mai văzut decât după eliberare, în '64. Când a ieșit era nu numai un om creștinat, dar anii de închisoare au agravat (ca să spunem așa) sau din contră au exaltat angajarea lui creștină de o manifestare poate, și cum e și firesc să fie,

excesivă, adică exhaustivă, cum se întâmplă întotdeauna cu un convertit. Chiar eu îi făceam reproșuri, îmi îngăduiam niște polemici cu el care erau injuste, pentru că mie mi se părea că el exagerează, ceea ce nu era adevărat, dar eu greșeam, fiindcă nu se poate face asta fără exagerare.

Mai târziu, după șederi, deci în ani diferiți, la mănăstirea Chevretoigne, mănăstire benedictină din Belgia, a dobândit acolo, mulțumită climatului extraordinar de civilizată și tolerant, o potolire, o liniștire și ceea ce numea el, accesul la dreapta socotință, încât, după aceea, în adevăr, creștinismul lui era, pe lângă unica morală eficace, și miraculoasă și transfiguratoare; și oricine încearcă să o practice cât de cât (dacă reușește, fiindcă nu este lesnicioasă) atunci își dă seama de caracterul transfigurător al acestor acte de comportament. Nicu greșea de multe ori, dintr-un fel de pripeală, dar pripeala asta era, după mine, ceva extrem de seducător și fascinant, fiindcă aceeași pripeală a avut-o și ca pușcăriaș – din primele zile să își aroge tot codul pușcărieșesc, fel de fel de lucruri pe care le făcea cu un fel de pripeală puerilă și exaltată și exultantă. Aveai impresia că intrarea lui în închisoare era un fel de intrare într-un fel de paradis amețitor, în care totul este foarte urgent și nimic nu poate fi lăsat în așteptare.

*

— Dacă admitem că, totuși, Rohia a fost o închisoare, din această închisoare au încercat câțiva entuziaști tineri bistrițeni să-l „recupereze”. Pretextul a fost manifestarea „Saloanele culturale Liviu Rebreanu”, „Vinovații”, Virgil Rațiu și Mircea Oliv.

L-aș ruga pe Mircea Oliv, să-mi spună ce a însemnat N. Steinhardt pentru Bistrița, pentru cei care, aici, au încercat să se regăsească pe ei înșiși sub păvaza lui N. Steinhardt?

— S-a întâmplat să-l cunoaștem din cărți pe N. Steinhardt și nu era chiar greu să vezi că în dosul textelor semnate N. Steinhardt se afla un foarte bun intelectual, un intelectual care venea din același mod de a se exprima al lui Noica, Al. Paleologu, Sergiu Al. George. Și atunci, pentru că nu era extrem de greu să ai un pic de curaj și să îndrăznești să îți propui să oferi unui publicist interesant și cultivat, imaginea vie a unui intelectual român, am făcut posibilă prezența lui N. Steinhardt ca și conferențiar la Bistrița, de câteva ori. Sigur că asta nu e o virtute. Este, pur și simplu, gestul simplu de a pune în șansă un intelectual de a manifesta public. Am aflat mult mai târziu că N. Steinhardt avusese de puține ori prilejul să țină conferințe publice, ba chiar cred că le susținuse prima

oară la Bistrița. Ceea ce el a făcut aici a fost sublim, a fost gestul unui intelectual care, spre sfârșitul vieții, carierei lui intelectuale, își puna în valoare și astfel ceea ce acumulasese într-o viață. S-a întâmplat ca aici să susțină o minunată conferință despre spațiu și timp și despre timpul istoric, împreună cu Al. Paleologu. Și poate ultima sa conferință publică a fost cea care a intrat într-un ciclu de conferințe despre C. Noica. Spectaculozitatea gândului, vioiciunea și precizia exprimării au făcut ca N. Steinhardt să aibă un public viu și activ, aici și acum, și acum când el nu mai e, să facem cu toții, într-un fel sau altul, vie prezența lui și azi, când ne întâlnim pentru a-l onora la a 80-a aniversare, să ne simțim foarte aproape de el, să fim siguri că prezența lui, (prin cărțile de critică pe care le-a făcut, dar poate și mai mult, chiar foarte mult, prin „Jurnalul fericirii”, o carte care va avea o mare carieră europeană) este pe măsura maximei și incredibilei solitudini cu care a răspuns invitațiilor noastre.

*

— Ioan Pinteș, te numeri printre cei care au fost apropiați lui N. Steinhardt în ultimii ani ai vieții sale. Poate că apropierea de N. Steinhardt te-a și determinat să urmezi cursuri de teologie. Nu asupra acestui aspect aș vrea însă să te oprești. Aș vrea să te întreb – crezi că

N. Steinhardt ar fi putut să creeze o „școală” similară experienței lui Noica la Păltiniș?

— Greu de spus dacă o școală similară celei de la Păltiniș ar fi putut să existe la Rohia. La Rohia nu s-a urmărit niciodată un model și o cale elitistă. S-a urmărit și s-a căutat mereu o cale a îmbrățișării spiritualului prin participarea celorlalți, mulți și feluriți.

Eu aș vrea să revin puțin la problema pusă înaintea și domnului Paleologu, cea a sacrului și a profanului, și să vă spun că N. Steinhardt credea foarte mult în acest cuvânt: între. El se depărta puțin aici de Noica, de cuvântul pe care Noica îl îmbrățișa, acel întru, pe care îl știm cu toții, și punea accentul mai mult pe acest cuvânt: între. Nu degeaba una dintre cărțile lui se cheamă „Între viață și cărți”. Acest cuvânt, îmi spunea N. Steinhardt în interviu, e liantul insensibil care leagă viața de cărți sau care leagă, aș spune eu acuma, sacrul de profan. Părintele Nicolae a plecat în pustia înverzită a Rohiei, cum ne plăcea să o numim, nu pentru ca să se sălbăticească, și aici îl citez pe sfântul Efreim Sirul, ci ca să îmblânzească sălbăticia acestei lumi. Nu era la Rohia într-o închisoare gândită, judecată omenește. Poate că era o „închisoare” monahală, în sensul că era un loc de claustrare, de liniște desăvârșită, un loc care nu permite să ieși din niște reguli. Niște reguli care

sunt acceptate în primul rând de cel care le-a îmbrățișat dinainte.

Toate cărțile părintelui Nicolae, mă gândesc la cărțile pe care le-a publicat după „În genul tinerilor”, mă gândesc la cărțile publicate la Paris, împreună cu prietenul său Neumann, cărțile publicate în limba franceză, care s-au ocupat de Vechiul Testament, de lumea iudaică, toate cărțile lui, spun, cărțile lui: „Între viață și cărți”, „Incertitudini literare”, majoritatea apărute la Editura Dacia din Cluj, sunt cărțile care au în centru preocuparea spirituală, preocuparea creștină, căutarea unui sprijin, a unui axis creștin. Încununarea acestei căutări nu e alta decât ultima carte a părintelui Nicolae, apărută postum, „Dăruind vei dobândi”, o carte de predici, importantă pentru omletica românească. După părerea mea, nu există în omletica românească o carte mai importantă la nivelul limbajului omletic, și poate nu s-a scris în omletica noastră ortodoxă, așa ceva, de la Antim Ivireanu încoace. Vorbesc la nivelul temei și, mai ales, la nivelul limbajului. Eu cred că părintele Nicolae a intrat în monarhismul ortodox, și o dovedesc nu numai cărțile pe care le-am amintit, ci și atitudinea lui de zi cu zi de la Mănăstirea Rohia, trăirea lui acolo, a intrat în monarhismul ortodox cu o sinceritate desăvârșită. Intrând în monarhismul ortodox, părintele Nicolae a îmbrățișat cu dragoste și fericire, ideea românească,

ideea națională. Este curios, este tainic cum cineva, venind dintr-o altă credință decât credința noastră, venind dintr-un alt popor, alt neam decât neamul nostru, poate să dea lecții unor spirite false și patriotarde.

— Ce crezi că-i datorăm lui N. Steinhardt? Și din acest punct de vedere?!

— Cred că-i datorăm multe, dar, în primul rând, cred că-i datorăm semnificația unei căi sigure spre ideea sinceră de creștinism și de românism. Idee sinceră și curată. Fără farafastăcuri solemne – cum îi plăcea să le numească. Și de ce spun asta? Mai înainte, dl. Paleologu a făcut o remarcă care mi s-a părut exactă și sunt sigur că așa este: „Dumnezeu l-a ales pe părintele Nicolae”. Și cred că aceia care merg în întâmpinarea Mântuitorului și în întâmpinarea lui Dumnezeu, Dumnezeu îi alege. Nu degeaba sunt numiți niște aleși.

Și părintele Nicolae a fost un asemenea ales. Avem în Evanghelii un exemplu extraordinar, pe care îl folosesc pentru liniștea mea creștină de câte ori am ocazia să vorbesc despre încreștinarea părintelui Nicolae. Este acea întâlnire teribilă dintre Mântuitor și Natanail. Mântuitorul a găsit că în acest israelit nu era viclesug. Eu totdeauna l-am asemănat pe Natanail cu părintele Nicolae. Cred că Mântuitorul a găsit că în părintele Nicolae nu era urmă de viclesug.

Addenda la ediția a doua Sfântul de la Rohia

Nicolae Băciuț*

Sigur, e ușor să ne jucăm cu cuvintele și să uităm greutatea lor semnificativă. Și, cu toate acestea, „Sfântul de la Rohia” nu este o gratuitate. Cine l-a cunoscut cu adevărat pe N. Steinhardt ne poate susține și aduce chiar argumente în plus.

Întâlnirea mea cu N. Steinhardt s-a comprimat într-o carte de convorbiri... epistolare. Dacă fizic n-am fost decât în puține rânduri aproape, spiritual m-am

* **Nicolae Băciuț** (n. 1956) Poet și publicist cu o activitate extrem de prolifică. Redactor de reviste (*Echinox*, *Vatra*, *Ambasador* ș.a.) și la cotidiene (*Cuvântul liber*), a fondat reviste și cenacluri etc. A publicat peste 15 volume de poezie (*Memoria zăpezii*, 1989, *Nostalgii interzise*, 1991, ș.a.), interviuri (*Curs și recurs*, 1997, *Oglinzi paralele*, 1998, ș.a.)

întâlnit foarte des cu N. Steinhardt, cu cărțile lui, atâtea și câte și cum au putut să apară în regimul ostil credinței și sfinților... nu doar din cecuri, ci și de pre pământ.

M-am apropiat cu sficiune și respect față de N. Steinhardt și, la prima întâlnire, s-a opus să-i sărut mâna, așa cum, și din instinct și din educație, simțeam că trebuie să fac. I-am smuls atunci promisiunea de a-mi răspunde la câteva întrebări pe care să i le trimit în scris. Și N. Steinhardt s-a ținut de cuvânt, căci cuvântul lui n-a îngăduit niciodată minciuna, compromisul. Mai mult, atunci când i-am cerut ca dialogul nostru epistolar, oricât ar fi fost el de ciuntit de cei care vegheau la (ne)liniștea regimului comunist, să se transforme într-o carte, a acceptat cu sficiune – nu putea concepe, în milostivenia și generozitatea sa, că ar putea refuza pe cel ce se îndreaptă spre el cu credință, admirație.

Am încercat să reconstitui „întâlnirile” mele cu N. Steinhardt din *Jurnalul* pe care l-am scris, adesea cu pauze lungi, în ultimii ani de viață ai „Sihastrului de la Rohia”. Din păcate, n-am reușit să dau de însemnări mai vechi de august 1986. Așadar,

21 august 1986

Am primit o scrisoare de la N. Steinhardt. Mi-a citit cartea mea, *Muzeul de iarnă*¹, și se pare că va scrie despre ea. Îi răspund la scrisoare, cu reactualizarea propunerii mele de a face un interviu pentru *Vatra-Dialog*.

23 octombrie 1986

Sergiu, la doi ani, văzându-mă cu stiloul în mână (citind *Critică la persoana întâi* de N. Steinhardt, Editura Dacia, 1983), a insistat să scriu, maioreșcian: „Scrie, tăticule, scrie!” I-am răspuns să mă lase în pace, că acum citesc. El și-a îndreptat privirile nedumerite spre mine, parcă întrebându-mă: „Dacă citești, de ce nu spui nimic, de ce nu vorbești?” Lectura în gând e încă o mare necunoscută pentru el.

24 octombrie 1986

Am reușit să pun cap la cap treisprezece întrebări pentru N. Steinhardt. Sper ca ele să ajungă la destinatar, și, mai mult, să provoace răspunsuri. N. Steinhardt e născut în 1912, are așadar șaptezeci și patru de ani, a debutat în 1934, e doctor în drept, a frecventat Cenaclul „Sburătorul” al lui Eugen Lovinescu, a

¹ Apărut la Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1986

publicat cinci cărți și s-a retras la Rohia, unde duce o viață de sihastru.

7 noiembrie 1986

Ieri am primit interviul de la N. Steinhardt și l-am pregătit, alături de un altul realizat de Ioan Pinteș tot cu N. Steinhardt, pentru tipar. A trebuit să tai din ambele interviuri acele pasaje care nu numai că ar fi fost scoase la Consiliul Culturii, dar ar fi putut face să nu fie publicate deloc interviurile. Erau pasaje referitoare la scriitori români care trăiau în exil și care erau exilați și din presa românească. I-am scris despre intenția mea lui N. Steinhardt.

17 noiembrie 1986

I-am scris din nou lui N. Steinhardt, făcându-i propunerea să continuăm interviul și să accepte să-i trimit un nou set de întrebări.

7 decembrie 1986

Cu Virgil Poiană, de la Consiliul Culturii, am stabilit că interviul meu cu N. Steinhardt să intre în „Vatra” 2/1987, după ce trec toate sărbătorile. N-a acceptat decât interviul meu, nu și pe cel realizat de Ioan Pinteș. Pe lângă „tăierile” mele a mai tăiat și Virgil Poiană. Important e că, în ultimă instanță, i-a dat drumul.

7 ianuarie 1987

Am mai primit un set de răspunsuri de la N. Steinhardt. Cel mai surprinzător lucru dintre răspunsurile este recunoașterea valorii romanelor *Groapa* și *Săptămâna nebunilor* ale lui Eugen Barbu. N. Steinhardt n-a făcut până acum (cel puțin eu nu am știință de așa ceva) declarații publice în acest sens pentru că, spune N. Steinhardt, Eugen Barbu „ca om este odios”.

I-am mai trimis un set de întrebări. Poate că până la urmă se va naște o carte.

26 ianuarie 1987

Scrisori cutremurătoare de la N. Steinhardt. Sper ca dialogul nostru epistolar să continue deși nu văd nici o șansă ca în următorul deceniu să poată fi publicată o carte de interviuri cu N. Steinhardt.

19 mai 1987

În sfârșit, am primit scrisoarea de la N. Steinhardt. Nu, nu s-a întâmplat nimic. Atât doar că a fost plecat (mai este încă!) de la Rohia, cu treburi în București, și doar de aceea nu mi-a răspuns precedentului set de întrebări. Începusem să fiu bănuitor. Îmi era teamă ca Dan Culcer să nu fi intrat pe fir și să mă fi spurcat, în stilul lui, cuiva din anturajul lui N. Steinhardt. Cred că tot lui îi datorez și faptul că securistul care răspunde

de noi m-a întrebat dacă mai întrețin relații cu Emil Hurezeanu. Nu știu cine altcineva i-ar fi putut spune, tam-nesam, de incidența mea biografică în anii studenției cu Emil Hurezeanu.

14 noiembrie 1987

Recitesc, din nevoi de „reporter”, *Critică la persoana întâi*, a lui N. Steinhardt. Am senzația că am în față un intelectual total, mereu foarte bine informat, cu gust, un cititor abil și un eseist rafinat, cu o logică impecabilă și cu judecăți cel mai adesea foarte judicioase, imparțiale.

Dac-ar mai avea acum măcar zece ani în față cred că ar putea edifica o mare operă.

22 martie 1988

Ieri m-a sunat la redacție N. Steinhardt. Primise scrisoarea mea și se grăbise să-mi răspundă în două scrisori separate. Vrea să colaboreze cu *Vatra* cu un text despre Bedros Horasangian mai întâi și apoi cu alte texte. Îl asigur că nu se opune nimeni din redacție colaborării sale, că „opозиția” vine din altă parte, „de sus”. Insistă, cu multă afecțiune, să-i scriu. La anii săi, singur printre cărțile bibliotecii de la Mănăstirea „Sf. Ana” de la Rohia, posedat de o credință de împrumut, N. Steinhardt a scris recviemul solitudinii fără de margini.

18 aprilie 1988

Scrisori de la N. Steinhardt, răspunsuri la întrebări – o relație regeneratoare, de menținere a tonusului existențial: moral, etic, estetic.

6 iunie 1988

Pauză foarte mare. Divorț de acest jurnal... Deși niciodată nu te poți despărți definitiv de ceva, de cineva...

Atât am găsit în „jurnalul” meu despre N. Steinhardt. Mereu tentat, dar și înfricoșat, am scris pagini de jurnal uneori cu consecvență și ritmicitate, alteori întâmplător și cu mari pauze. Din perspectiva timpului actual, chiar că regret că nu am scris mai mult „jurnal”. Măcar un „Jurnal al fericirii”.

Caietele de la Rohia (II) N. Steinhardt în Amintirea contemporanilor, Editura Helvetica, Baia Mare, 2000

N. Steinhardt și generația '80

(Anchetă literară)

N. Steinhardt s-a interesat în mod aparte de scriitorii din generația '80. Între ei, aflați în formare și afirmare, se simțea bine. La rândul lor, aceștia au căutat apropierea de scriitorul monah. Era acesta un model?

Stimate Nicolae Băciuț, v-ați înscris existența literară, la un moment dat, și în contextul apropierii de N. Steinhardt, apropiere confirmată de interesul acestuia pentru scrisul dv. În acest sens, vă rugăm să răspundeți la următoarele întrebări, formulate de revista *Mișcarea literară*, care apare la Bistrița.

1. Cum definiți prezența literar – spirituală a lui N. Steinhardt în epocă? Reușea acesta să promoveze un model al omului fericit și al scriitorului decomplexat într-o epocă/lume derutată de nefirescul evoluției ei?

2. Credeți că N. Steinhardt, prin scrisul și atenția pe care v-a acordat-o, v-a facilitat intrarea în canonul literar (de conținut și/sau de receptare) spre care ținteați la momentul respectiv?

3. Acceptând aprecierile critice ale monahului scriitor, aveați sentimentul că participați la o subversiune a literaturii oficiale a vremii, eventual a obișnuințelor de receptare a unei asemenea literaturi?

4. Nu credeți că îndrăgostirea sa de Biserica Ortodoxă și de neamul românesc i-a asigurat o anume „permisivitate” în epocă?

5. Considerați că scriitorul N. Steinhardt a receptat/cultivat/publicat astăzi la justa lui valoare?

N. Steinhardt și generația regăsirii

Întrebările „Mișcării literare” pot sta temelie la o lucrare despre N. Steinhardt. Intrând însă în „canoanele” publicisticii literare, suntem obligați să simplificăm, să sintetizăm. Iată riscuri pe care trebuie să ni le asumăm sau să refuzăm politicos provocarea... Mișcării...

1. Autorul *Jurnalului fericirii* a oferit modelul omului moral, asumându-și o condiție singulară într-o epocă/lume derutată de nefirescul evoluției ei.

Prezența „literar-spirituală” a lui N. Steinhardt, așa cum am perceput-o eu de aproape/departe, a fost și

una a salvării de rătăcirii, deși am simțit mereu primejdia... mărturisirii.

N. Steinhardt nu avea complexe, nu avea față de cine să le aibă. Trăia drama de a nu-și putea comunica integral judecățile asupra lumii.

Personal, am simțit mereu spiritul lui protector. În mult-puținele noastre convorbiri telefonice, exprimându-și nedumerirea pentru amânarea unor texte benigne altfel, mă întreba mereu dacă nu am de suferit de pe urma colaborării noastre. N. Steinhardt era incapabil să facă rău cuiva. Bunătatea sa era și tonifiantă și contagioasă. Ca și generozitatea sa.

Prezența lui N. Steinhardt era una care întreținea speranța, încrederea, inducea nevoia de exigență, de respect față de valoare, de înăbușire a tentațiilor de a face compromisuri de orice fel.

Credința în Dumnezeu și-a câștigat adepți prin credința lui N. Steinhardt, iar ortodoxia și-a putut conserva contururile nu de puține ori corodate prin ecuații de chimie ideologică.

Credința înseamnă fericire, fericirea e religie. Lângă N. Steinhardt, prin cărțile sale, te simțeai un om fericit. Adică credincios. Câtă credință atâta fericire, câtă fericire atâta credință. N. Steinhardt era un om credincios. Adică fericit. Adică un model. Iar scrisul e și el fericire, e și el credință. Și dacă ai credință, nu mai ai, ca scriitor, nici complexe. N. Steinhardt nu promova

modele, era el însuși un model. Pe care-l acceptai sau nu.

2. Saloanele Culturale „Liviu Rebreanu” de altădată au atras în vârtejul lor câteva nume fascinante pentru niște vremuri de... „restricte și jale”, cum ar spune poetul. N. Steinhardt era între toți ca un sfânt. Ca Sfântul Nicolae: bun, generos, înțelept, risipitor cu sine, ocrotitor pentru cei care trebuiau ocrotiți.

Pentru mine, cel trecut prin experiența echinoxistă, educat în cultul respectului valorilor, N. Steinhardt era partea care lipsea spiritului echinoxist.

De aceea am și „provocat” dialogul nostru epistolar, devenit carte după 1989. Un dialog consecutiv lecturii cărților lui N. Steinhardt.

Cât a fost în viață N. Steinhardt, n-am publicat decât o carte de versuri, „Muzeul de iarnă”, la Editura Dacia, în 1986. A scris despre această carte, iar publicarea acelui text, până la apariția în revista „Tribuna”, s-a plimbat pe la câteva redacții care nu l-au publicat, pentru că N. Steinhardt era incomod pentru regim și numele lui nu trebuia să se afle în circulație.

Lectura critică a cărții mele, făcută de N. Steinhardt a fost un pașaport cu viză în lumea poeziei.

3. Oricum, prezența conformist – nonconformistă a monahului de la Rohia era oriunde subversivă,

judcățile lui critice suspicionate mereu, iar subiecții textelor lui N. Steinhardt posibili membri ai unei organizații secrete care ar fi putut pregăti... schimbarea de regim.

E ușor de simplificat acum, de privit cu umor, dar atunci orice scenariu putea fi închipuit și pus pe seama lui N. Steinhardt și a „ciracilor” săi.

4. Sigur, credința ortodoxă la care s-a convertit N. Steinhardt ar fi putut liniști într-un fel pe cei care „gestionau” pe ascuns timpul și ideile (literare) ale scriitorilor. N. Steinhardt s-a convertit în pușcărie nu pentru a fi pe placul regimului, care oricum nu iubea biserica, ci pentru a găsi o cale spre sine, o cale de salvare a sufletului său, nu a ființei sale fizice.

Un evreu convertit la ortodoxie nu se întâlnea la tot pasul. Dar nu convertirea i-a adus iertarea regimului și „împăcarea cu acesta. Ca orice convertit, N. Steinhardt s-a manifestat cu exces de zel bine temperat însă, în ortodoxie.

Nu cred că ortodoxia i-ar fi putut asigura o anume „permisivitate” în epocă. Nu, ortodoxia n-a fost o cârjă pentru N. Steinhardt, în sensul sprijinului reciproc tacit!

5. Nu știu ce e just/injust în receptarea/cultivarea/publicarea lui N. Steinhardt. Dacă ar trăi, nici N. Steinhardt n-ar fi dorit, în modestia și smerenia sa,

să vorbească despre „justețea” destinului său în cultura română.

Posteritatea multor scriitori români e dominată de nedreptăți, între care uitarea e sentința cea mai gravă. Mai ales când uitarea aduce atingere valorii.

Acuze de tot felul, paralele cu operele unor scriitori, au avut repercursiuni și asupra judecăților de valoare literară. N. Steinhardt ar fi fost mâhnit de tabloul receptării literare de azi de la noi. Era un om care nu ezita să recunoască valoarea unor cărți semnate de scriitori pe care, ca oameni, mai degrabă îi detesta, deși nu era capabil de răutăți, de păcate de acest fel.

Despre câteva romane ale lui Eugen Barbu susținea că sunt niște capodopere, dar pentru că Eugen Barbu și a sa Săptămâna s-au purtat ireverențios față de prietenii săi de la Paris, Virgil Ierunca și Monica Lovinescu, nu a scris despre aceste cărți. Posteritatea lui N. Steinhardt e una fericită. E un jurnal al fericirii. I-au fost publicate, reeditate cărți, au fost publicate trei cărți de interviuri (realizate de Zaharia Sângeorzan, Ioan Pinteș și subsemnatul), i-au fost adunate între coperte texte risipite în presa vremii.

Amintirea lui N. Steinhardt e vie, grație și unor tineri scriitori care i-au stat prin preajmă și care-i gospodăresc cu eleganță și recunoștință posteritatea.

S-au scris lucruri fundamentale despre N. Steinhardt, opera sa circulă, așteptând să fie descoperită și redescoperită.

Tinerii în care a investit încredere se dovedesc, în bună măsură, a fi la înălțimea investiției făcută în ei. Lor li se datorează în parte și felul în care N. Steinhardt a rămas contemporanul nostru.

N. Steinhardt e o excepție fericită în anormalitatea postmodernistă a fenomenului literar românesc.

3 iunie 2003

Addenda la ediția a III-a după optsprezece ani

Toamna se dilată, revărsându-și blândețea spre sfârșitul lui octombrie, printr-un soare de început de anotimp.

Răsfoiesc, în microbuzul care mă duce la Rohia, împreună cu câțiva poeți târnăveneni, cartea de interviuri cu N. Steinhardt, „Între lumi”, pe care le-am realizat „epistolar” cu Monahul de la Rohia, între 1986 și 1988.

Descopăr că în urmă cu 18 ani, N. Steinhardt îmi scria, la propunerea de a realiza un interviu că: „Desigur că mi-ar face plăcere un dialog. Cred că ar fi mai bine cu întrebări scrise; ori veniți aici, însă eu voi lipsi între 1 septembrie și probabil 15 octombrie. Veți fi foarte bine venit aici, după 15 octombrie, înștiințându-mă în prealabil, ca să fiți sigur că m-am înapoiat”.

Am plecat spre Rohia în penultima zi a lui octombrie. Din păcate, după... optsprezece ani. Mi-am dorit mult să ajung la Rohia. Mai ales atunci când

Monahul Nicolae se afla acolo, trebăluind în Biblioteca Mănăstirii, dar și trăindu-și viața de călugărie, de simplu monah, renunțând la toate pentru acel colț de rai din Țara Lăpușului.

Am ratat de câteva ori, amânând întâlnirea cu Rohia, după ce în 1989, părintele Nicolae a plecat dintre noi, rămânând de veghe sub umbra deasă a pădurii din preajma mănăstirii în care și-a regăsit tihna și bucuria credinței. A venit la Rohia, ne mărturisește călugărul Paisie, care-i duce mai departe misiunea pe care și-a asumat-o și părintele Nicolae. După moartea tatălui său, N. Steinhardt își căuta un loc unde să se retragă, pentru a trăi în ortodoxie, pentru care a optat în închisoare, cu ani în urmă. Unde ar fi vrut să rămână, nu era primit, știindu-se că el era un fost pușcăriaș politic, unde ar fi fost primit nu s-a putut decide să rămână. Cred că alegerea Rohiei a fost cea mai inspirată, cea mai potrivită. În 1980, când i s-au deschis porțile Rohiei, „Casa Poetului”, plănuită de poetul Ioan Alexandru, el însuși îndrăgostit de Mănăstirea Rohia, era în construcție. Când a fost gata, în același an, părintele Nicolae a fost primul locatar. Cel care avea să innobileze locul, făcându-l motiv de pelerinaj în plus pentru cei trăitori întru credință ortodoxă și iubitori de literatură. Camera/chilia părintelui Nicolae e modestă. Câteva cărți dragi, propriile sale cărți apărute antum și postum, fotografiile de

familie, masa de lucru, o sobă de teracotă, un pat simplu, un dulap, câteva obiecte personale, ochelarii, bastonul în care-și sprijinea povara anilor, dar și a închisorii, sunt martore ale unui destin unic în cultura română. Spiritul lui N. Steinhardt plutea peste tot în chilia din „Casa Poetului”. Timpul de la Rohia, dincolo de rugăciuni, a fost trăit de părintele Nicolae în Biblioteca Mănăstirii. Peste 27.000 de cărți din cele patruzeci de mii ale Mănăstirii au trecut prin mâinile criticului și eseistului, fiind fișate cu minuțiozitate și cu rigoarea de care a făcut numeroase probe în tot scrisul său, risipit în cărți și reviste, din țară și din străinătate.

L-am căutat pe N. Steinhardt la Rohia. După optsprezece ani. N. Steinhardt nu mai era acolo, timpul n-a mai avut răbdare cu el, deși cred că mare i-ar fi fost bucuria dacă ar fi prins măcar o zi de libertate, el, care a făcut mereu apologia libertății, în spațiu și în gândire.

N-am regretat însă amânarea. Ziua în care am ajuns la Rohia a fost în măsură să nu știrbească din aura pe care eu, cel care n-am văzut până atunci Rohia, mi-o imaginasem, mi-o dorisem s-o aibă.

Am întârziat optsprezece ani. N. Steinhardt nu mă mai aștepta. Dar el era acolo.

Târgu-Mureș, 31 octombrie 2004

Cuprins

<i>În loc de prefață</i>	5
„Opera în sine stă dincolo de biografia cea mai amănunțită, mai exactă ori mai picantă”.....	8
Cinci scrisori	19
Două texte poetice	23
O scrisoare.....	26
„Vezi să nu mă faci de răs, să nu fi jidan fricos, să nu te caci în pantaloni”	27
„S-ar zice că trăim astăzi, în lumea literară, sub întreitul semn al însingurării, al fricii și găștilor sordide”	37
„Tineretea, chiar atunci când e de mult surpată prin trecerea anilor, stă alături de noi ca un îndeblil fond freudian-adlerian”	43
O scrisoare.....	50
„Am cunoscut, aveam vreo douăzeci de ani, iubirea”	51
O scrisoare.....	61
Scrisoare către un tânăr poet	62
Două scrisori	64
„Sunt un admirator (entuziast) al romanelor «Groapa» și «Săptămâna nebunilor»”	67
„Omul fără libertate e un om nenorocit, o fantomă de om, o caricatură”	75

„Nu-i compromisul un soi de pact cu diavolul, iscălit cu sânge?”	81
„Orice critic lucrează cu materialul clientului”	87
Şase scrisori	92
„Noica a fost pentru generațiile actuale ce a fost Nae Ionescu pentru cele interbelice”	102
O scrisoare.....	107
„Memoria e un receptacol înfricoșător”	109
Cinci scrisori	114
„Tu ești un mare scriitor, cel mai mare din generația noastră. Cu totul extraordinar”. (<i>Al. Paleologu</i>)	122
Addenda la ediția a doua Sfântul de la Rohia.....	137
N. Steinhardt și generația '80	144
Addenda la ediția a III-a după optsprezece ani ...	151

Tiparul executat prin comanda nr. 720, 2006, la

CARTPRINT Baia Mare, cod 430061
cartier Săsar, str. Victoriei nr. 146
tel./fax: 0262/218923
ROMÂNIA